

EDAM Tartışma Kağıdı

Ortadoğu'da Nükleer Teknolojinin Yayılması ve Türkiye'nin Olası Yanıtları

*Nükleer silah geliştirmesine gerek olmadığı konusunda Türkiye'ye güvence verilmesi
gerekıyor mu?*

MUSTAFA KİBAROĞLU

www.mustafakibaroglu.com

Okan Üniversitesi, İstanbul

27 Aralık 2012

Özet

İran'ın sahip olduğu nükleer güç karşısında Türkiye'nin de kendi nükleer silah kapasitesini geliştirmeye karar verebileceği öne sürülüyor. Ancak, ayrıntılı analizler aynı sonucu ortaya koyuyor mu? Türkiye, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na bağlılığını gözden geçirerek nükleer silah edinmek amacıyla Anlaşma'dan çekilir mi? Ya da, Nükleer Silah Sahibi Olmayan Devlet statüsünde Antlaşma'da kalarak, İran'ın izlediği yoldan gidip çift kullanımlı nükleer teknoloji edinerek gizlice nükleer silah geliştirme stratejisi izler mi? Nükleer silah geliştirmesine gerek olmadığı konusunda Türkiye'ye güvence vermek gerekir mi? Bu yazıda, Batı'da siyasi çevrelerde Türkiye'nin nükleer teknoloji kazanımından duyulan endişeler, bunların gerekçeleri ve Türkiye açısından yarattığı sonuçlar tartışılacaktır.

Giriş

Türkiye'nin 1960'lı yıllardan itibaren nükleer teknolojiden barışçıl amaçlarla istifade etmek düşüncesiyle yapmış olduğu ve başarısızlıkla sonuçlanan çok sayıda girişimin ardından 2009 yılında bir kez daha nükleer santral kurulması için ihaleye çıkması, Ortadoğu ülkelerinde nükleer enerji projelerine ilginin olağanüstü arttığı bir

döneme denk gelmiştir. İran'ın nükleer programındaki ilerlemelerden dolayı, Ortadoğu'daki diğer bazı ülkelerin de İran'ın bölgede artan ağırlığına karşılık vermek üzere kendi nükleer programlarını başlatmaları olasılığının oldukça yüksek olduğuna inanan Batılı uzmanlar, bu gelişmeler sonucunda bölgede bir "nükleer silahlanma yarışı" yaşanmasından endişe etmektedirler. İran'ın nükleer alanda kaydettiği gelişmelere engel olunamaması ve Mollaların nükleer silaha sahip olmaları durumunda Batılı uzmanlar Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan gibi diğer bölge ülkelerinin de nükleer silahları geliştirmek yoluna giden ülkeler grubuna katılabileceğinden korkmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin nükleer alanda ortaya koyduğu hedefleri, özellikle İran'ın nükleer programının Türkiye'nin dış politikası ve güvenlik stratejileri üzerinde olası etkileri sebebiyle soru işaretleri yaratmaktadır.

Türkiye, genel olarak Ortadoğu bölgesinde nükleer teknolojinin yayılmasını (uzmanlar bu durumu "nükleerleşme" olarak tanımlamaktadır) ve özel olarak da İran'ın nükleer programındaki ilerlemeleri dikkatle izlemektedir. Türk yetkililer İran'ın nükleer programının ileriki aşamalarında nükleer silah yapmasına olanak verecek duruma gelmesinin olumsuz etkilerini Türkiye'nin ulusal çıkarları ve güvenliği çerçevesinde en aza indirecek alternatif politikaları belirlemeye çalışmaktadırlar. Türk akademisyenler, uzmanlar, siyasetçiler, diplomatlar ve askeri yetkililer arasında İran'ın nükleer silah sahibi olması durumunda Türkiye'nin politika seçeneklerinin neler olması gerektiği konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Söz konusu görüşler, "Türkiye'nin yalnızca nükleer enerji üretimi için ihtiyaç duyulan temel kapasiteyi ve altyapıyı geliştirmesi gerektiğini" önerenlerden, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin İran gibi ülkelerin nükleer silah geliştirmesini engellemeyi başaramaması veya toptan çökmesi durumunda, "Türkiye'nin de İran'ın yolundan gitmesi ve nükleer silah üretmek için gerekli alt yapıyı (uranyum zenginleştirme ve plütonyum ayırıştırma teknolojileri) geliştirmesi gerektiğini" önerenlere kadar değişmektedir.

Genel olarak resmi olmayan ortamlarda "şahsi görüş" olarak ifade edilen çok farklı düşüncelerin yanında, Türkiye'de devletin en üst kademelerindeki resmi söylem ve tutum ise son derece nettir. Resmi beyanlarında, üst düzey Türk

siyasetçiler, diğer konuların yanı sıra, Ortadoğu'da nükleer silahlara, bu silahları geliştirme kapasitesine halihazırda sahip olan veya yakında sahip olmayı planlayan ülke sayısı hakkındaki endişelerini dile getirmekte ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin evrensel olmasını amaçlayan uluslararası anlaşmalara ek olarak, Ortadoğu'da Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge (NSAB) ihdas edilmesine yönelik ihtiyacı özellikle vurgulamaktadırlar.

Dolayısıyla, bir yanda Batı'da Ortadoğu'nun nükleerleşmesine Türkiye'nin olası tepkileri hakkında endişe duyulurken, diğer yanda Türkiye'de Ortadoğu'da nükleer teknolojinin hızla yayılmasıyla ilgili olarak kendi endişelerine sahip olması oldukça ilginç bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Söz konusu durumu dikkate alarak, bu çalışmada ilk olarak, Ortadoğu'da nükleer teknolojinin yayılmasının genel görünümünü ortaya koyarak Türkiye ile Batılı müttefiklerini endişelendiren nükleer silahlanma potansiyeline ilişkin bir değerlendirme sunulacaktır. Ardından, Türkiye'nin nükleer kapasitesini askeri amaçlı kullanabileceği gerekçesiyle başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batılı ülkelerin korkularından dolayı gerçekleştirilememiş nükleer teknoloji transferi girişimleri hakkında bilgiler verilecektir. Türkiye'nin 1960'ların sonundan itibaren gelişen nükleer macerasını inceledikten sonra, bir sonraki bölümde, Türk kamuoyunda, akademik ve bürokratik çevrelerde ve siyasi elit arasında İran'ın nükleer programının nasıl görüldüğüne dair farklı bakış açıları sunulacaktır. Türkiye'nin İran'ın nükleer programına ilişkin resmi tutumu da bu bağlamda belirtilecektir.

Çoğu Batılı güvenlik analistinin aklında olan temel soru, Ortadoğu'nun belirgin şekilde nükleerleşmesinin, özellikle İran'ın nükleer programının, Türkiye'nin de aynı yoldan ilerleyip nükleer silah sahibi olma yoluna giden ülkeler arasına girmesine neden olup olmayacağıdır. Türkiye'nin Ortadoğu'daki nükleerleşmeye olası reaksiyonu hakkında değerlendirmeler yapmak için, Ankara'nın izleyebileceği politikaları sınırlayacak unsurlar olan Kitle İmha Silahları (KİS) olarak bilinen nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılmasının önlenmesi rejimlerine üyelikleri, NATO ittifakı üyeliği ve Avrupa Birliği (AB) ile yürüttüğü üyelik

müzakereleri gibi kurumsal yükümlülükleri hakkında görüşler ortaya konulacaktır. Daha sonra, Türkiye'nin kurumsal yükümlülüklerinin sınırlama yeteneğini zayıflatan, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejimindeki eksiklikler, NATO'nun Türkiye'ye yönelik taahhütlerini yerine getirmesindeki başarısızlıklar ve Türkiye'nin AB adaylığında gördüğü eşit olmayan muameleye atıfta bulunularak madalyonun öteki yüzü de tartışılacaktır.

Bunun ardından, Türkiye'nin nükleer geleceğine ilişkin olarak bu çalışmanın yazarına son yıllarda sıklıkla sorulan iki kritik soru tartışmaya açılacaktır: "Türkiye, topraklarında konuşlandırılan Amerikan taktik nükleer silahlarının geri çekilmesi durumunda, nükleer silah kapasitesine sahip bir İran'a yanıt olarak kendi nükleer silahını edinme yoluna gider mi?" ve "Türkiye hangi koşullarda Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT) çerçevesindeki taahhütlerini yeniden değerlendirmeyi ve nükleer silah edinmek üzere anlaşmadan çekilmeyi düşünebilir?" Çalışma, nükleer silah geliştirmesine gerek olmadığı yönünde Türkiye'ye güvence verilmesine ihtiyaç olup olmadığı hakkında bir tartışma ile sona erecektir.

Ortadoğu'nun Nükleerleşmesi Süreci

Ortadoğu'da yaşanan nükleerleşme sürecini hiç şüphesiz 1950'li yıllarda **İsrail** gizli nükleer programı ile başlatmıştır. 1960'ların sonu 70'lerin başı itibarıyla İsrail'in kendi "nükleer seçeneğini" oluşturma kapasitesini kazandığına inanılmaktadır. Bu gelişme ile İsrail'de Arap komşularına karşı güçlü bir caydırıcı etki sağlanıldığı düşünülmektedir.¹ Ancak, İsrail'in nükleer silah kapasitesi, uzun zamandan beri süregelen resmi "belirsizlik" politikasının bir sonucu olarak, İsraili yetkililer tarafından ne teyit edilmekte ne de inkar edilmektedir.²

Ortadoğu'nun nükleerleşmesi süreci, 1957'de **İran** ile Amerika Birleşik Devletleri arasında nükleer enerjinin sivil amaçlı kullanımına ilişkin işbirliği

¹ Seymour M. Hersh, *The Samson Option* [Samson Seçeneği], Random House, New York, 1991; Avner Cohen, *Israel and the Bomb* [İsrail ve Bomba], Columbia University Press, New York, 1998.

² Shai Feldman, "Israel," (İsrail), Mitchell Reiss ve Robert S. Litwak (editörler), *Nuclear Proliferation after the Cold War* [Soğuk Savaşın Ardından Nükleer Silahların Yayılması Sorunu], Woodrow Wilson Center Press, Washington D.C., 1994, s. 67-88.

anlaşması imzalanmasıyla ivme kazanmıştır. Buna göre, American Machine and Foundry (AMF) şirketi Eylül 1967'de İran'a havuz tipi bir 5 MW(th) reaktör ve yakıtını sağlamıştır. Mart 1974'te Şah, "mümkün olduğunca kısa sürede" toplam 23,000 MW(e) nükleer enerji kapasitesi geliştirme planlarını duyurmuştur. 3 Mart 1975'te İran ve Amerika Birleşik Devletleri toplam 8,000 MW(e) kapasiteli sekiz nükleer reaktörün yapımı için 15 milyar dolarlık bir anlaşma imzalamıştır. Aynı yıl İran, 950 MW(e)'lik iki Basınçlı Su Reaktörü (BSR) yapımı için Fransız şirketi Framatome ile de sözleşme imzalamış ve tesisin hazırlık çalışmaları Darkhovin'de başlamıştır. 1975 yılında, İran, Fransa, Belçika, İspanya ve İtalya arasındaki bir ortak girişim olan Eurodif isimli uranyum zenginleştirme şirketinin yüzde 10 hissesini satın almıştır. Benzer şekilde, Almanya ve İran, altı nükleer enerji reaktörünün yapımı için anlaşmaya varmıştır ve bunların ilk ikisi Alman Kraftwerk Union (KWU) firması tarafından inşa edilmek üzere her biri 1,300 MW(e)'lik Siemens reaktör barındırması öngörülmüştür.³

1979'daki İslam Devrimi İran'ın nükleer projelerinin durmasına sebep olmuştur. Önce, dini lider Ayetullah Humeyni tarafından "ne Doğu, ne Batı, tek İslam Cumhuriyeti" söylemi doğrultusunda Batı'ya bağımlılık yaratır düşüncesiyle durdurulan nükleer alandaki çalışmalar, 1980'lerin ortalarında yeniden canlandırılmak istendiğinde bu kez Amerika Birleşik Devletleri (ABD) engeline takılmıştır. İslam Devrimi'ni takip eden günlerde İran ile her türlü işbirliğini kesmiş olan ABD, İran'a nükleer teknoloji transfer etmemeleri için diğer ülkelere baskı kurduğu bir "İran'ı dışlama" politikası izlemiştir.⁴ Ancak, Çin 1980'lerde Esfahan Nükleer Araştırma Merkezi'ni inşa etmeye başlamış ve söz konusu merkez 1984'te

³ Mustafa Kibaroglu, "Good for the Shah, Banned for the Mullahs: The West and Iran's Quest for Nuclear Power [Şah'a Destek, Mollalara Yasak: İran'ın Nükleer Güç Olma İddiası ve Batı'nın Tutumu]", *Middle East Journal*, İlkbahar 2006, Cilt. 60, No. 2, s. 207-232.

⁴ İran ile ABD arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesi esas itibarıyla salt İslam Devrimi sebebiyle olmamıştır. Devrimin gerçekleştiği günlerde Tahran'da bulunan Amerikan büyükelçisi başkent Washington'a görüş sorarak Devrim karşısında nasıl bir tutum takınması gerektiğini öğrenmek istediğinde kendisine verilen cevapta, Devrim'in İran'ın iç meselesi olduğu ve Elçiliğe yönelik düşmanca bir tavır olmadığı takdirde ilişkilerin seviyesinin korunması istenir. Ancak, Elçiliğin basılması ve 444 gün süren rehine krizi sırasında yaşananlar iki ülke arasındaki ilişkilerin 1979 yılından itibaren kesilmesine yol açmıştır. Mustafa Kibaroglu, "Iran's Nuclear Ambitions from a Historical Perspective, [Tarihi Bir Bakış Açısıyla İran'ın Nükleer Tutkuları]" *Middle Eastern Studies*, Mart 2007, Cilt. 43, Sayı. 2, s. 223-245

açılmıştır.⁵ Çinlilerin desteği ile uranyum zenginleştirme için son derece önemli olan yakıt üretim ve dönüştürme tesisleri Esfahan'da da inşa edilmiştir. İran, 8 Ocak 1995'te Tahran'da Rusya ile bir nükleer işbirliği anlaşması da imzalamıştır. Rusya, Almanların yarım bıraktığı Bushehr nükleer santralinde Birinci Blok'un inşasını tamamlamayı kabul etmiştir. Rusya-İran nükleer anlaşmasının maliyeti yaklaşık 1 milyar dolar olarak tahmin edilmiştir ve Rus tasarımı iki adet VVER-1000 reaktörlerinden birincisinin 2001 yılında faaliyete geçmesi planlanmıştır.⁶ İran'ın Bushehr'deki ilk nükleer enerji reaktörü öngörülenden yaklaşık 10 yıl sonra, Nisan 2012'de faaliyete geçebilmiştir.

İran'ın nükleer programı, özellikle her ikisi de uzun zaman Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) bilgisi olmadan inşa edilen Natanz'daki büyük ölçekli uranyum zenginleştirme tesisi ve Arak'taki Ağır Su Reaktörü hakkında 2002'deki ifşaların ardından, dünya siyasi gündeminin üst sıralarında yer almaktadır. 2003'ün sonlarında "AB-3'lüsü" olarak bilinen İngiltere, Fransa ve Almanya'nın Dışişleri Bakanları, Amerika Birleşik Devletleri ve İran arasındaki bir çatışmayı önlemek amacıyla Tahran'a gitme inisiyatifi kullanmıştır. Çünkü Amerikalı yetkililer, İran'ın 1968 tarihli NPT hükümlerini "ihlal etmesi" nedeniyle cezalandırılması gerektiğini sıklıkla vurgulamaktaydılar. AB-3'lüsünün kısa soluklu girişiminin ardından, İran dosyası, IAEA tarafından açığa kavuşturulması gereken bir dizi önemli konunun aydınlatılmasında İran'ın yeterince işbirliği göstermemesi nedeniyle 2006'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) sunulmuştur. Geçtiğimiz birkaç yıl içinde İranlı yetkililer ve BMGK'nin "P5+1" ülkeleri olarak bilinen beş daimi üyesi ve Almanya'nın temsilcileri arasında bir dizi müzakere gerçekleşmiştir. Fasılalarla devam eden müzakere sürecinden bir sonuç çıkıp çıkmayacağını zaman gösterecektir.⁷

⁵ Mustafa Kibaroglu, "Is Iran Going Nuclear? [İran Nükleer Silah mı Geliştiriyor?]", *Foreign Policy Quarterly*, Aralık 1996, Cilt. 20, No. 3 - 4, s. 35-55.

⁶ Mustafa Kibaroglu, "An Assessment of Iran's Nuclear Program [İran'ın Nükleer Programının Bir Değerlendirmesi]", *Review of International and Strategic Affairs*, İlkbahar 2002, Cilt. 1. No. 3, s. 33 -48.

⁷ Mustafa Kibaroglu, "The Iranian quagmire: How to move forward; Position: Resuscitate the nuclear swap deal [İran çıkmazı: Nasıl ilerleme kaydedilecek, Konum: Nükleer takas anlaşmasının canlandırılması]", *Bulletin of the Atomic Scientists*, Kasım/Aralık 2010, Cilt. 66, No. 6, s. 102-108.

Diğer tüm Ortadoğu ülkeleri arasında, **Irak**'ın 1980'lerde nükleer kapasitesini ilerlettiği söylenmiş ve bu durum Saddam Hüseyin'in 1990'ların ortasına kadar atom bombasına sahip olup olmayacağı konusunda Batı'da ciddi endişelere neden olmuştur.⁸ Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin ardından, Mart 1991'deki ilk Körfez Savaşı, diğer konuların yanı sıra, 3 Nisan 1991 tarihli BMGK'nin 687 sayılı Kararı'nın 7., 8., 9. ve 12. paragraflarında öngörüldüğü gibi, Irak'ın nükleer altyapısının IAEA tarafından "imha edilmesi, sökülmesi veya zararsız hale getirilmesi" sonucuna götürmüştür.⁹ O tarihten itibaren Irak'ın nükleer kapasitesi, üretim tesisleri veya araştırma merkezleri açısından neredeyse sıfırlanmıştır. Ancak, iki savaşı ve Saddam rejiminin 2003 yılında yıkılmasının ardından ülkede meydana gelen çatışmaları atlatabilen bilim adamları, akademisyenler ve uzmanlarda nükleer alanda 1970'lerden itibaren edinilen bilimsel, teknik ve teknolojik birikim kısmen var olmaya devam etmektedir.

Libya da, Irak gibi, yalnızca askeri amaçlı geliştirildiğine inanılan nükleer program dahil, Kitle İmha Silahları (KİS) ile bağlantısı nedeniyle nükleer silahların yayılmasının önlenmesini hedefleyen camia için uzun zamandan beri bir endişe kaynağı olmuştur.¹⁰ Ancak, Libya lideri Muammer Kaddafi 2003 yılında IAEA gibi uluslararası örgütler aracılığıyla ülkesindeki KİS programlarının uluslararası gözetim altında sökülmesine izin vermiştir. Libya o tarihlerden itibaren nükleer konularda

⁸ Gary Samore, "Iraq [Irak]", Mitchell Reiss ve Robert S. Litwak (editörler), *Nuclear Proliferation after the Cold War* [Soğuk Savaşın Ardından Nükleer Silahların Yayılması Sorunu], The Woodrow Wilson Center Press, Washington D.C., 1994, s. 15-31.

⁹ BMGK 687 (1991) Sayılı Kararın, 12. paragrafında şunları öngörmüştür: BMGK "tarafından verilen karara göre, Irak nükleer silah veya silah yapımında kullanılacak malzemeleri, ya da bunların alt sistemlerini veya yukarıdakilerle ilişkili herhangi bir araştırma, geliştirme, destekleme veya üretim tesisini satın almayacağını ya da geliştirmeyeceğini koşulsuz olarak kabul edecek; işbu kararın kabul edilmesinden sonraki onbeş gün içerisinde Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı Genel Direktörü'ne yukarıda belirtilen tüm kalemlerin konuları, miktarları ve türleri hakkında bir açıklama sunacak; nükleer silahlarda kullanılabilir malzemelerinin hepsini, yukarıda paragraf 9(b)'de tartışılan Genel Direktör'ün planında belirtildiği gibi, Özel Komisyonun desteği ve işbirliği ile Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın gözetim ve kaldırma amaçlı münhasır kontrolüne açacak; aşağıda paragraf 13'te belirtilen düzenlemeler uyarınca, acil tesis içi denetimleri ve yukarıda belirtilen tüm kalemlerin uygun bir şekilde imha edilmesini, sökülmesine veya zararsız hale getirilmesini kabul edecek; ve aşağıda paragraf 13'te tartışılan ve gelecekte bu taahhütlerin uyumuna ilişkin devam edecek gözetimlere ve doğrulamalara yönelik planı kabul edecektir".

¹⁰ Frank Barnaby, *How to Build a Nuclear Bomb* [Nasıl Nükleer Bomba Yapılır], Granta Books, Londra, 2003.

nükleer silahların yayılmasının önlenmesine odaklanan uzmanlar ve akademisyenlerin radar ekranında yer almamıştır.¹¹

Mısır ilk nükleer reaktörünü Cemal Abdül Nasır döneminde 1961’de Sovyetler Birliği’nden satın almıştır.¹² Her ne kadar Mısır nükleer enerji tesisi kurma kararını 1970’lerde Enver Sedat döneminde almış ve Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Hindistan, Çin, Arjantin ve İngiltere gibi bir dizi ülke ile işbirliği yapmayı amaçlamış olsa da, bu alanda önemli bir gelişme kaydedilmemiştir. 29 Ekim 2007’de o dönemin Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek petrol rezervleri olmayan Mısır’ın artan enerji taleplerini karşılamak üzere birkaç nükleer enerji reaktörü inşa edileceğini bildirmiştir.¹³ Mübarek, ayrıca, nükleer enerjinin “Mısır’ın ulusal güvenliğinin ayrılmaz bir parçası” olduğunu belirtmiş ve aynı zamanda ülkenin nükleer silah peşinde olmayacağına dair söz vermiştir.¹⁴

Tarihi olarak Mısır’ın nükleer programı, bir yanda Ortadoğu’da nükleer silahların yayılmasının önlenmesini savunmak ve enerji ihtiyaçlarını ele almak üzere bir sivil nükleer altyapı geliştirmek, diğer yanda İsrail’e karşı bir tür güvenlik garantisi aramak arasında hassas bir denge bulmuş gibi bir izlenim yaratmaktadır.¹⁵ Ancak, 2004 yılında, IAEA, Mısır Atom Enerjisi Kurumu tarafından yayınlanan ve Mısır’da Ajans’a bildirilmemiş nükleer malzeme, aktivite ve tesis olması olasılığına dikkat çeken birkaç açık kaynaklı belge tespit etmiştir.¹⁶ Aralık 2004’te, Mısır, 1990-2003 yılları arasında küçük miktarlarda uranyum ve toryumun radyasyona maruz

¹¹ Shahram Chubin, “The Middle East [Ortadoğu]”, Mitchell Reiss ve Robert S. Litwak (editörler), *Nuclear Proliferation after the Cold War* [Soğuk Savaş’ın Ardından Nükleer Silahların Yayılması Sorunu], The Woodrow Wilson Center Press, Washington D.C., 1994, s. 33-66.

¹² İki Megavatlık Reaktör Nil Deltasındaki Inchass’ta Başkan Gamal Abdel-Nasser Tarafından Açılmıştır, <http://www.fas.org/nuke/guide/egypt/nuke/index.html>

¹³ Jeffrey Fleishman, “Egypt to Build Nuclear Power Plants to Meet Energy Demands [Mısır Enerji Taleplerini Karşılamak Üzere Nükleer Enerji Santrali İnşa Edecek]”, *Los Angeles Times*, 30 Ekim 2007. <http://www.boston.com/news/world/middleeast/articles/2007/10/30>.

¹⁴ “Egypt Announces Nuke Power Plants Plans - President Mubarak Says Nation Should Diversify Energy Sources; U.S. Willing To Help [Mısır Nükleer Enerji Santrali Planlarını Duyuruyor – Başkan Mübarek Ülkenin Enerji Kaynaklarını Çeşitlendirmesi Gerektiğini Belirtiyor; ABD Yardımcı Olmaya İstekli]”, CBS News, 29 Ekim 2007. <http://www.cbsnews.com/stories/2007/10/29/world/main3422950.shtml>

¹⁵ Barbara M. Gregory, “Egypt’s Nuclear Program: Assessing Supplier-Based and Other Developmental Constraints [Mısır’ın Nükleer Programı: Tedarikçiye Dayalı ve Diğer Gelişimsel Sınırlamaların Değerlendirmesi]”, *Nonproliferation Review*, Sonbahar 1995, s. 20-22.

¹⁶ Mısır ve IAEA arasındaki Kapsamlı Denetleme Anlaşması 30 Haziran 1982’de yürürlüğe girmiştir. IAEA Denetleme Açıklaması 2004, s. 9, 38. paragraf, <http://www.iaea.org/OurWork/SV/Safeguards/es2004>.

tutulması ve akabinde bunların çözünmesi dahil, daha önce bildirilmemiş bazı deneyler yürüttüğü Ajans tarafından açıklanmıştır. Mısır, başlangıçtaki deklarasyonuna laboratuvarları ve ithal edilen ve yurtiçinde üretilen bazı nükleer malzemeleri dahil etmediğini de kabul etmiştir. Ajans ile işbirliği yapan ve personel ve tesislere bilgi erişimi sağlayan Mısır tarafından düzeltici önlemler uygulanmıştır. Her ne kadar Mısır'ın faaliyetleri NPT kapsamında yasaklanmamış olsa da, 1982 Denetleme Anlaşması çerçevesinde bunların IAEA'ya bildirilmesi zorunlu tutulmuştur. Mısır'ın bunu yapmaması, ülkedeki laboratuvarlarda gerçekleştirilen bilimsel aktivitelerin tam kapsamı ve bu tesislerin ne yapabileceği konularında soru işaretleri doğurmuştur.¹⁷

Suriye, 1980'lerde, Hafız Esad rejiminin baş müttefiki ve teknoloji ve silah tedarikçisi olan Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından kısa süre sonra meydana gelen Çernobil kazasının akabinde nükleer reaktör inşa etme planını terk etmiştir. Petrol ve gaz fiyatlarının yükselmesi nedeniyle nükleer gücün Suriye'de yeniden düşünüldüğü söylenmektedir.¹⁸ Suriye, Kuzey Kore'nin yardımıyla 2001-2007 döneminde ülkenin orta kesimlerinde Fırat Nehri yakınlarında inşa edilen *al Kibar* isimli küçük nükleer reaktöre yönelik olarak İsrail'in 6 Eylül 2007'de gerçekleştirdiği hava saldırısının ardından nükleer alanda da bir endişe kaynağı haline gelmiştir. İsrail'in saldırısı öncesinde Suriye'nin, Ağustos 2007'de faaliyete geçmesi planlanan, gaz-soğutmalı, grafit-moderatörlü bir reaktör inşa etmekte olduğu yönünde bilgiler basına yansımıştı. Reaktörün, nükleer silahlar için gerekli plütonyum üretebileceği, elektrik üretecek şekilde yapılandırılmamış olduğu ve araştırma yapılmasına da uygun olmadığı yazılmıştı.¹⁹ Bazı raporlar ise "Suriye ve Kuzey Kore arasında süregelen bir nükleer işbirliği olduğuna" işaret etmiştir.²⁰

¹⁷ Mustafa Kibaroglu ve Barış Çağlar, "Nuclear Energy Development and Proliferation Concerns in the Middle East [Ortadoğu'da Nükleer Enerjinin Geliştirilmesi ve Yayılmaya İlişkin Endişeler]", *ORIENT*, İlkbahar 2008, s. 11-18.

¹⁸ Shannon N. Kile, "Proliferation concerns in Syria and Myanmar [Suriye ve Myanmar'da Yayılmaya İlişkin Endişeler]", *SIPRI Yearbook 2010*, Stockholm International Peace Research Institute, Stokholm, 2010.

¹⁹ David Albright ve Paul Brannan, "ISIS Report: The Al Kibar Reactor: Extraordinary Camouflage, Troubling Implications [ISIS Raporu: Al Kibar Reaktörü: Olağanüstü Kamuflej, Rahatsız Edici Çıkarımlar]", Institute for Science and International Security, 12 Mayıs 2008, www.isis-online.org;

Ürdün de nükleer güç projelerine yatırım yapma arzusunu sergilemiştir. Ocak 2007'de Kral II. Abdullah İsrail gazetesi *Haaretz*'a "kuralların değiştiğini" ve "herkesin nükleer programlar geliştirdiğini" ifade etmiştir.²¹ 2008'in ortasında Ürdün Atom Enerjisi Komisyonu (JAEC), Atom Enerjisi Kanada Ltd (AECL) ve SNC-Lavalin arasında, yakıt, enerji ve deniz suyunu tuzdan arındırma amaçlı bir adet AECL 740 MW(e) Güçlendirilmiş CANDU-6 reaktörünün yapımına yönelik üç yıllık bir fizibilite çalışması yürütülmesi için bir anlaşma imzalanmıştır. Ürdün'ün Nükleer Strateji Komitesi, 2030 veya 2040 yılına kadar elektriğin %30'unu sağlamak ve ihracat yapmak üzere bir nükleer enerji programı hazırlamıştır.²² Nisan 2007'de Suudi Arabistan, Umman ve Ürdün'e yaptığı bir bölge turunda, o dönem IAEA Genel Direktörü olan Mohammed El Baradei Ajans'ın "Ürdün'ün barışçıl amaçlarla nükleer enerjiden yararlanmasına yardımcı olmaya" hazır olduğunu vurgulamış ve Ürdün'ün planlarını incelemek üzere IAEA'dan bir ekibin gönderileceğini belirtmiştir.²³ Nisan 2012'de, Ürdün hükümeti, Areva ve Rosatom'u kısa listeye alarak paralel olarak rekabetçi müzakereler yürütmüştür. Rosatom'un Basınçlı Su Reaktörü ve en önemli nükleer ihracat kalemi olan 1,000 MW(e)'lik VVER'i sunması beklenmektedir. Mitsubishi ile konsorsiyum oluşturan Areva, 1,000 MW(e)'lik reaktör tasarımı sunacaktır. Ürdün hükümetindeki kaynaklar haber ajanslarına

Anthony Cordesman, "An Overview: Syrian Weapons of Mass Destruction [Genel bir Bakış: Suriye'in Kitle İmha Silahları]", Center for Strategic and International Studies, 2 Haziran 2008, www.csis.org.

²⁰ *Background Briefing with Senior U.S. Officials on Syria's Covert Nuclear Reactor and North Korea's Involvement* [Kıdemli Amerikan Yetkilileri ile Suriye'nin Gizli Nükleer Reaktörü ve Kuzey Kore'nin Bununla İlgisi Hakkında Arka Plan Bilgilendirme], 24 Nisan 2008, s. 4. Bakınız Federation of American Scientists [Amerikan Bilim Adamları Federasyonu] web sitesi: www.fas.org.

²¹ Akiva Eldar, "King Abdullah to Haaretz: Jordan aims to develop nuclear power [Kral Abdullah Haaretz'e Açıklıyor: Ürdün nükleer güç geliştirmeyi hedefliyor]", *Haaretz*, 19 Ocak 2007; <http://www.haaretz.com/news/king-abdullah-to-haaretz-jordan-aims-to-develop-nuclear-power-1.210546>.

²² Boonchawee Srimok ve Luke Westfield II, *Case Study 2 Progress Report (Jordan)* [Vaka Çalışması 2 İlerleme Raporu - Ürdün], NE591, Nuclear Nonproliferation and Safeguards Technology and Policy, İlkbahar 2010, s. 8-10.

²³ Jamal Halaby (AP), "More Mideast States Eyeing Nuclear Power-On Mideast Visit, U.N. Nuclear Chief Finds Interest in Developing New Nuclear Programs [Daha Fazla Sayıda Ortadoğu Ülkesi Nükleer Gücü Hedefliyor - Ortadoğu Ziyaretinde BM Nükleer Şefi Yeni Nükleer Programlarının Geliştirilmesine İlgili Olduğunu Görüyor]", *ABC News*, 15 Nisan 2007. <http://abcnews.go.com/International/wireStory?id=3044014>

2013'ün sonunda veya daha erken bir tarihte bir satıcı ile anlaşma yapmayı ümit ettiklerini belirtmiştir.²⁴

Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkeleri, yani Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri olası ortak bir nükleer programla ilgilendiklerini duyurmuştur. Bunun sonucunda, **Birleşik Arap Emirlikleri** (BAE) her biri 1,200 MW(e)'lik kapasiteye sahip dört reaktörü barındıracak ve tamamlandığında toplam 4,800 MW(e)'lik kurulu kapasiteye sahip olacak bir nükleer enerji santralini yapımı için Aralık 2009'da Güney Kore ile 20 milyar dolarlık bir anlaşma imzalamıştır. Güney Kore ile yapılan bu nükleer reaktör anlaşma paralelinde, BAE, Amerika Birleşik Devletleri ile ayrı olarak uranyum zenginleştirme kapasitesi geliştirmemek ve plütonyumu ayrıştırmamak koşullarını içeren "123 Anlaşması"nu imzalamıştır. Söz konusu iki teknoloji, nükleer silah üretme kapasitesini geliştirmek için gereken ve dolayısıyla nükleer silahların yayılmasına ilişkin ciddi endişelere neden olan hassas teknolojilerdir.

Suudi Arabistan, Ocak 2007'de Dışişleri Bakanı Prens Suud al Faisal tarafından "nükleer silah yarışına girme niyeti olmadan, sıkı kontroller altında ve barışçıl amaçlarla, nükleer teknolojiyi benimsemeyi amaçlayan bir ülke için örnek olmak" üzere bir nükleer programının geliştirileceğini açıklanmıştır.²⁵ O tarihe kadar, Suudi Arabistan liderleri Kraliyetin nükleer güç geliştirmeye ihtiyaç duymayacağını tahmin ettiklerini belirtmiştir.²⁶ Bugün, Suudi Arabistan, söylendiği kadarıyla, atom müteahhitlerini işe almak, nükleer donanım satın almak ve bölgesel bir reaktör sistemi için destek oluşturmak üzere çabalamaktadır.²⁷ Nükleer yayılma konusunda

²⁴ Dan Yurman, "Update on Jordan's Nuclear Program [Ürdün'ün Nükleer Programına İlişkin Güncelleme]", 7 Haziran 2012'de yayımlandı; <http://theenergycollective.com/dan-yurman/86819/update-jordans-nuclear-program>.

²⁵ World Nuclear News (WNN), *Nuclear Energy an Option for Gulf States* [Körfez Ülkeleri için Nükleer Enerji Seçeneği], 11 Nisan 2007, http://www.world-nuclear-news.org/nuclearPolicies/110407Nuclear_energy_an_option_for_gulf_states.shtml.

²⁶ Mustafa Kibaroglu ve Barış Çağlar, "Nuclear Energy Development and Proliferation Concerns in the Middle East [Ortadoğu'da Nükleer Enerjinin Geliştirilmesi ve Yayılma Endişeleri]", *ORIENT*, İlkbahar 2008, s. 11-18.

²⁷ http://www.nytimes.com/2007/04/15/world/middleeast/15sunnis.html?_r=1&oref=slogin; Suudi Arabistan'ın nükleer hesaplamaları için, bakınız Gawdat Bahgat, "Nuclear Proliferation: The Case of Saudi Arabia [Nükleer Silahların Yayılması: Suudi Arabistan Vakası]", *Middle East Journal*, Cilt. 60, No. 3, Yaz 2006, s. 421-43; Richard L. Russell, "A Saudi Nuclear Option? [Suudiler için Nükleer Bir Seçenek mi?]", *Survival*, Cilt. 43, No. 2, Yaz 2001, s. 69-80; ve Akaki Dvali, "Will Saudi

çalışan uzmanlar arasında tartışılan bir konu, Suudi Arabistan'ın, BAE ile Amerika Birleşik Devletleri arasında varılan anlaşmaya benzer koşulları kabul edip etmeyeceğidir. Suudi Arabistan görünüşte NPT tarafından yasaklanmamış olan uranyum zenginleştirme veya plütonyum ayırıştırma kapasitesini geliştirme seçeneğinden vazgeçme konusunda pek heyecan duymamaktadır.

Katar da nükleer enerji santrali inşa etmeyi planlamaktadır. Ancak, görünüşe bakılırsa enerji üretimi amaçlı nükleer seçenekte ilerleme kaydetme konusunda net bir karar verme aşamasına gelmemiştir.

Türkiye'nin Nükleer Teknoloji Transferi Macerası

Son zamanlarda Ortadoğu bölgesinde ivme kazanan nükleer güç geliştirme projelerinin, ya da diğer bir deyişle, "nükleerleşmenin" mevcut düzeyi hakkında yukarıda sunulan temel bilgiler, net bir şekilde, İran'ın nükleer programındaki ilerlemelere bağlı olarak Tahran'ın bölgesel konularda artan siyasi ağırlığını ve askeri kapasitesini dengelemek amacıyla bölge ülkelerinin bir dizi önlem almasına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin dört adet 1,200 MW(e)'lik VVER Basıncılı Su Reaktörü kurulması için 2009 yılında açtığı ihale sonucunda 2010 yılında Rusya ile imzaladığı anlaşma, Batı'da Ortadoğu'nun nükleerleşmesi korkularının arttığı döneme denk gelmiştir. Dolayısıyla, Rusya ile yapılan anlaşma Türkiye'nin nükleer alanda da gerçek niyetine ilişkin ciddi soruların oluşmasına neden olmuştur.

Yaklaşık 80 milyonluk bir nüfusa sahip olan Türkiye, halihazırdaki ve gelecek için tahmin edilen enerji ihtiyaçlarının mevcut enerji üretimi kapasitesinin çok üzerinde olduğu, hızla büyüyen bir ülkedir.²⁸ Yeterli petrol ya da doğal gaz rezervlerine sahip olmayan Türkiye bu kaynakların temini bakımından başka ülkelere bağımlıdır. Türkiye, 1970'li ve 1980'li yıllarda enerji projelerinin tamamlanmasında olağanüstü bir başarı kaydetmiş olmasına rağmen, 1990'lı yıllarda enerji üretme potansiyelinden yararlanacak farklı büyüklükteki çok sayıda projeyi

Arabia Acquire Nuclear Weapons? [Suudi Arabistan Nükleer Elde Edecek Mi?], *Issue Brief*, Mart 2004, James Martin Center for Nonproliferation Studies, http://www.nti.org/e_research/e3_40a.html.

²⁸ Türkiye'nin nüfusunun yılda yüzde 2.1'lik bir büyüme oranı ile 2030 yılında 100 milyon olacağı tahmin edilmektedir.

finans etme hızını koruyamamıştır. Sık sık elektrik kesintileri yaşanmasına sebep olan bu durum sanayi üretiminde olumsuz etkilere neden olmuştur. Türk yetkililer Türkiye'nin hidrolik ve termal enerji kaynaklarında var olan potansiyelinin tümünün enerji üretiminde kullanılması durumunda dahi gelecek on yıllarda ülkenin hızla artan enerji gereksinimlerini karşılamaya yetmeyeceğini iddia etmiştir.

2012 yılı itibariyle, genel kurulu kapasite 53 GW(e)'ye ulaşmıştır. Bu kapasitenin %30,6'sı gaz yakıtlı tesislerden, %32,2'si hidrolikten, %15,4'ü yerel kömür yakıtlı tesislerden, % 7,9'u ithal kömür yakıtlı tesislerden ve %2,6'sı akaryakıtlı tesislerden gelmektedir. Rüzgar gücüyle çalışan tesislerin kurulu kapasitesi yalnızca %3,2 iken diğer tüm kaynaklardan gelen kurulu kapasite toplamda % 8,1'i bulmuştur.²⁹ Elektrik üretimi açısından, toplam kapasite 262 TWh'ye ulaşmış (hidrolik 53 TWh, termal 307 TWh), net üretim 194 TWh'yi bulmuştur (hidrolik 36 TWh, termal 156 TWh).³⁰ Uzmanlara göre, Türkiye'nin başlıca enerji kaynakları, yani hidrolik ve kömürün potansiyeli, sırasıyla, yılda 125 TWh ve 105 TWh'dir.³¹ Bu rakamlar başlıca yerli kaynakların hepsinin bir şekilde enerji üretimine dahil edilmesi durumunda bile, talep yine de yerli tedariki aşacaktır. Bunun sonucunda, nükleer enerjinin barışçıl kullanımına başvurmak Türkiye'nin birincil enerji kaynaklarını çeşitlendirmesi için bir strateji olarak tekrar gündeme gelmiştir.³²

Bu nedenle, Türkiye'nin nükleer alandaki hedeflerini İran'ın ileri seviyedeki nükleer kapasitesine karşılık olarak büyük ölçekli nükleer enerji projelerine girişen ülkeler bağlamında değerlendirmek, en hafif ifadeyle, haksız ve yanıltıcı olacaktır. Çünkü yarım yüzyıl önce, yukarıda adı geçen ülkelerin çoğunun nükleer teknolojiye somut bir ilgi göstermediği yıllarda, Türkiye'de bir nükleer santral kurulması için ilk

²⁹ Necdet Pamir, *Meeting the New Challenges - A Social Democratic Approach to Turkey's Future Energy Policy* [Yeni Zorluklarla Başetmek - Türkiye'nin Gelecek Enerji Politikasına Sosyal Demokrat Bir Yaklaşım], Friedrich-Ebert-Stiftung Türkiye Ofisi, İstanbul, Temmuz 2012, s. 5-7.

³⁰ Hidroelektrik tesislerinin ortalama verimliliği yüzde 70 iken yakıt olarak kömür, petrol ve doğal gaz kullanan tesislerin verimliliği ortalama yüzde 75'tir. Brüt elektrik üretimi 1970 yılında 8.6 TWh; 1980'de 25 TWh; ve 1990'da 57 TWh olmuştur. Kaynak: T.C. Devlet Su İşleri (DSİ) (http://www.dsi.gov.tr/faaliyet_raporlari/2009_faaliyet_raporu.pdf).

³¹ T.C. Devlet Su İşleri eski Genel Müdürü, Hacettepe Üniversitesi Hidropolitik ve Stratejik Araştırma ve Geliştirme Merkezi uzmanı Özden Bilen'in konuşma notları, Ankara, İlkbahar 1996.

³² Bu konuyla ilgili kapsamlı bir tartışma için bakınız (editör), *The Turkish Model for Transition to Nuclear Power* [Nükleer Güce Geçişte Türkiye Modeli], Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM), Aralık 2011.

fizibilite çalışmaları çoktan başlatılmıştı. Ancak, ne o zamanki, ne de sonraki girişimlerinde Türkiye'nin nükleer enerjinin barışçıl amaçlı kullanımına yönelik teknoloji transferi çabaları sonuç vermemiştir. Bu alanda iyi tanımlanmış bir ulusal stratejinin olmamasından, yurtiçindeki siyasi istikrarsızlıklara kadar uzanan çeşitli nedenler arasında, en belirleyici olanı, Batılı ülkelerin Türkiye tarafından satın alınan nükleer malzeme ve teknolojinin üçüncü taraflara transfer edilebileceğine yönelik endişeleri olmuştur. Bu açıdan, ABD en çok Türkiye-Pakistan bağlantısından endişe etmiştir. Bunun sonucunda, Amerika Birleşik Devletleri, tedarikçi ülkelere ve şirketlere Türkiye'ye nükleer reaktör ve ilgili teknolojinin transferine izin vermemeleri için baskı yapmıştır.³³

Nükleer teknoloji ile ilk tanışma

Türkiye'nin ilk nükleer araştırma ve eğitim merkezi, yani Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi (ÇNAEM) 1961'de kurulmuştur. Bundan bir yıl sonra, ÇNAEM'de 1 MW(th) havuz tipi Araştırma Reaktörü TR-1 kurulmuştur.³⁴ Daha sonra, 1966 yılında, Ankara Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi (ANEAM), Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'nun (TAEK) ikinci ana şubesi olarak başkent yakınlarında, "nükleer enerji ve teknolojiyi ülke yararına kullanmak ve ulusal kalkınmayı desteklemek üzere temel ve uygulamalı araştırmalar yürütmek amacıyla" kurulmuştur. Türkiye'nin doğal uranyum rezervlerinin kullanımı açısından, 1977 yılında elektrik üretimine başlamak üzere 1967'de başlatılan bir adet 300-400 MW(e)'lik Basınçlı Ağır Su Reaktörünün (BASR) yapımına ilişkin ilk fizibilite çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ancak, ülke içindeki ekonomik ve siyasi gelişmeler bu girişimi durdurmuştur.³⁵

³³ Mustafa Kibaroglu, "Turkey's Quest for Peaceful Nuclear Power [Türkiye'nin Barışçıl Nükleer Güç Arayışı]", *Nonproliferation Review*, İlkbahar-Yaz 1997, Cilt 4, Sayı 3, s. 33-44.

³⁴ ÇNAEM İstanbul'da Küçükçekmece Gölü'nün yanında 3,200 hektarlık bir alanda kurulmuştur. Nükleer araştırma ve eğitimler merkezin 10 bölümünde yürütülmektedir. Bakınız Türkiye Atom Enerjisi Kurumu web sitesi (<http://www.taek.gov.tr>).

³⁵ 12 Mart 1971'de Ordu'nun "Muhtıra" ile siyasete müdahalesi etmesi hükümette köklü değişikliklere neden olmuştur. Türkiye o dönemde birkaç yıl boyunca bir dizi kısa ömürlü hükümetler tarafından yönetilmiştir.

Nükleer tesisin yerinin seçimi için Türkiye genelinde araştırmalar yapılmıştır. Stabil sismik koşullarından dolayı, Akdeniz kıyısında -Silifke'nin yaklaşık 43 km güneydoğusundaki- Akkuyu mevki seçilmiştir. Daha sonra, TAEK, Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) tarafından seçilen yer için 1976'da lisans vermiştir. Bir Fransız ve üç İsviçre firmasının yardımıyla ihale için gereken belgelerin hazırlanmasının ardından, en iyi teklifi veren iki tane yarı devlet şirketi, yani Asea-Atom ve Stal-Laval firmalarıyla bir adet 600 MW(e)'lik nükleer enerji santralini yapımı, yakıt hizmetleri ve yatırımın finansmanına ilişkin müzakereler 1977'de başlamıştır.³⁶ Bu müzakerelere de, kısa süre sonra, 1980 yılında Türkiye'deki askeri darbe nedeniyle ara verilmiştir.³⁷ 1979'da, 250kW'lik termal Triga Mark II Araştırma Reaktörü faaliyete geçmiş ve 1981 yılında, 1977'de kapatılmış olan TR-1 Araştırma Reaktörü'nün yerine, 5 MW(th) havuz tipi TR-2 Araştırma Reaktörü geçmiştir. 1980'lerin başlarında ikinci bir nükleer enerji santralini yer seçimi araştırması başlatılmıştır, Türkiye'nin en kuzey noktasında, orta Karadeniz bölgesinde, Sinop'un 25 km batısında yer alan İnceburun seçilmiştir.

Yasadışı faaliyet iddiaları

1980'lerin başlarında Türkiye ve Pakistan arasında yasadışı bir işbirliğinin başlatıldığı iddiaları öne sürülmüştür. 1981'de Amerika Birleşik Devletleri, uranyum zenginleştirme teknolojisi arayışında Pakistan'ın ilerlemesini sağlayacak ve nükleer silah yapmasına yardımcı olacak stratejik malzemelerin Türkiye'den Pakistan'a sevk edildiği iddialarına dayanarak Türkiye-Pakistan ittifakına ilişkin endişelerini ifade etmiştir.

1983 sonbaharında, ara verilen nükleer teknoloji edinme çabalarını yeniden güçlendirmek amacıyla, yedi ana tedarikçi firma Türkiye'de nükleer enerji santrali kurulması için çıkılan ihaleye davet edilmiştir. Neticede, Akkuyu'da 655 MW(e)'lik

³⁶ Bakınız Ahmet Kütükçüoğlu, "Türkiye'nin Geçmişteki Nükleer Enerji Deneyimleri", Uluslararası Nükleer Teknoloji Kurultayı, 12-15 Ekim 1993, Ankara Makine Mühendisleri Odası, Ankara, Yayın No: 168 (Mart 1994), s. 40-44.

³⁷ Türk demokrasisinde *on yılda bir* gerçekleşen ara dönemlerin üçüncüsü 12 Eylül 1980'de (daha öncekiler 27 Mayıs 1960'ta ve 12 Mart 1971'de gerçekleşmişti), o dönemin Genelkurmay Başkanı'nun askeri darbesi ile meydana gelmiştir. Kasım 1983'te ülke genelinde yapılan seçimler ile demokratik rejime geri dönüş süreci başlamıştır.

bir CANDU reaktörü için Atomic Energy of Canada, Ltd (AECL) şirketi, yine Akkuyu'da 990 MW(e)'lik bir BSR için Alman Kraftwerk Union (KWU) şirketi ve Sinop'ta bir veya iki adet 1,185 MW(e)'lik Kaynar Su Reaktörü için Amerika Birleşik Devletleri'nden General Electric (GE) olmak üzere, üç şirkete iki yerdeki üç enerji reaktörünün tedariki için niyet mektubu vermiştir.³⁸ Kanada, Arjantin ve Türkiye arasında nükleer alanda ayrıntılı ve yüksek düzeyde görüşmeler yapılmış olsa da, 1980'li yıllar boyunca bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Batılı nükleer tedarikçi ülkelerin Türkiye'nin nükleer enerji santralleri kurmak yoluyla ileri nükleer teknoloji kazanımına ilişkin endişelerine karşın, Türk uzmanlar 1990'ların başında takip eden on yıllarda gerekebilecek nükleer enerjinin boyutlarına ilişkin tahminlerde bulunmuştur. 1995'in başında, Akkuyu'daki nükleer enerji santrali için inşaat ihalesinin açılacağı bildirilmiştir. 1998'in sonlarında bir müteahhidin seçilmesi ve inşaatın 1998'in sonlarında başlaması öngörülmüştür. AECL'nin bir adet 680 MW(e)'lik CANDU-6 Ağır Su Reaktörü ve Almanya'dan Siemens'in de 1,400 MW(e)'lik Basıncılı Su Reaktörü önermesi beklenmekteydi.³⁹ O dönemde Türkiye'de iktidarda olan üç partili koalisyon hükümetiyle yapılan uzun görüşmelerin ardından, 25 Temmuz 2000'de dönemin Başbakanı Bülent Ecevit nükleer enerji santrali ihalesinin enerji santralinin inşa etmek için gereken mali kaynaklardaki sıkıntı nedeniyle ihalenin iptal edildiğini duyurmuştur.⁴⁰

İlk nükleer reaktör anlaşması

Kasım 2002'de Adalet ve Kalkınma Partisi'ne (AK Parti) tek partili hükümet oluşturma yetkisi veren genel seçimlerin ardından, nükleer enerji konusu, ithal yakıta dayalı tedarik güvenliği risklerini azaltmak ve enerji üretiminde çeşitlilik sağlamak üzere ana enerji kaynaklarından biri olarak yeniden masaya yatırılmıştır.

³⁸ Bu üç birimin toplam maliyetinin 3.4 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bakınız, "The Chosen Three [Seçilen Üçlü]", *Nuclear Engineering International* (Aralık 1983), s. 4.

³⁹ Mark Hibbs, "Turkey Expected to Request Bids for PWR Project in Coming Weeks [Türkiye'nin Önümüzdeki Haftalarda BSR için İhale Açması Bekleniyor]", *Nucleonics Week*, 21 Mart 1996, s. 1-2.

⁴⁰ "Ecevit: Akkuyu ile İlgili İhalenin İptali Nükleer Enerjiden Vazgeçmek Anlamına Gelmiyor," *BYEGM*, 26 Temmuz 2000,

<<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/HABERANADOLU/HABER-ANA/2000/07/HA00X07X26.HTM>>.

2004'te Enerji Bakanlığı nükleer enerji projesini canlandırmış ve uzun vadeli ve kapsamlı bir nükleer enerji programı için çalışmalar başlatmıştır. Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri nükleer enerjinin sivil kullanımında işbirliği yapmaya karar vermiş ve söz konusu anlaşma 14 Ocak 2004 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanmıştır.⁴¹ TAEK'in sekiz bölgeyi olası nükleer enerji santrali mevki olarak önermesinin ardından, Nisan 2006'da Başbakan Erdoğan hükümetin Sinop, İnceburun'u seçtiğini duyurmuştur.⁴² Bakanlık, planlara göre, 2020 yılına kadar 4,500 MW(e)'lik kurulu nükleer enerjiye ihtiyaç olacağını belirtilmiştir. Atomstroyexport-Inter Rao-Park Teknik konsorsiyumu, Rus tipi Basınçlı Su Reaktörü VVER-1,200'den (AES-2006) dört ünite kurmayı önermiştir. Akkuyu için önerilen her bir ünitenin nominal elektrik gücü 1,200 MW(e) olması ve dört ünitelerden oluşan nükleer enerji santralinin toplam gücünün yaklaşık 4,800 MW(e) olması öngörülmektedir. Rusya ile imzalanan anlaşma 15 Temmuz 2010'da TBMM tarafından onaylanmış olup bu anlaşma daha sonra Ekim 2010'da Rus Parlamentosu ve Kasım 2010'da Rusya Devlet Başkanı Medvedev tarafından onaylanmıştır.

Türkiye'de İran'ın Nükleer Programına İlişkin Görüşler

Rusya'nın Türkiye'nin ilk nükleer enerji santrali yapımına yönelik anlaşmayı imzalaması sonrasında, akademik çevrelerde ve medyada İran'ın nükleer programının bölge ülkeleri açısından olası etkilerinin tartışıldığı bir dönemde Batılı güvenlik analistleri Türkiye'nin olası nükleer hedeflerine yönelik endişelerini hiç olmadığı kadar çok ifade etmeye başlamıştır. Batılı ülkelerin İran'ın nükleer programına ilişkin başlıca endişelerinden biri, bölgedeki diğer ülkelerin aynı yoldan gidip silahlanmalarını tetikleyip tetiklemeyeceğidir.⁴³ Türkiye, İran'ın nükleer

⁴¹ 5068 Sayılı, Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Nükleer Enerjinin Barışçıl Kullanımına İlişkin İşbirliği Anlaşması ve Eki Mutabakat Zaptının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 14 Ocak 2004: <<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5068.html>>.

⁴² "Nükleer Santralin Adresi Sinop," 13 Nisan 2006, <http://www.ntvmsnbc.com/news/368946.asp>.

⁴³ Ari Shavit, "An Iran attack is the toughest question Israel faced since 1948 [Bir İran Saldırısı İsrail'in 1948'ten Beri Karşılaştığı En Zor Sorun Olur]", *Haaretz*, 21 Mart 2012. <http://www.haaretz.com/print-edition/opinion/an-iran-attack-is-the-toughest-question-israel-faced-since-1948-1.418747>.

hedeflerine engel olunamaması durumunda, nükleer silah sahibi olma yoluna gitmesi muhtemel ülkelerden biri olarak görülmektedir.⁴⁴

Diğer yanda, Amerika Birleşik Devletleri'nde Dış İlişkiler Konseyi'nde araştırmacı olan Steven Cook gibi uzmanlar farklı yorumlar da yapmaktadır. Cook'a göre "Türkler kendi bombalarını isteseler bile, nükleer silah teknolojisi geliştirme kapasitesi neredeyse hiç yok. Türkiye'nin dış politikasındaki fırsatları ve küresel etki yaratma hedefi dikkate alındığında, Fransa'daki vuruş kuvvetinin Türkiye versiyonunu geliştirmek isteyeceği düşünülebilir. Ancak, Ankara'nın kelimenin tam anlamıyla işe sıfırdan başlaması gerekir: Türkiye nükleer bölünebilir malzemeye sahip değil, uranyum çıkaramıyor veya zenginleştiremiyor ve tüketilmiş yakıtı yeniden işleyecek teknolojisine sahip değil; nükleer silah geliştirmek için bunların hepsi şart."⁴⁵ Cook şu vurguyu da yapmaktadır: "bu, Türkiye'nin nükleer teknolojiyle ilgilenmediği anlamına gelmiyor. Ancak, Ankara'nın, burada ve Küçükçekmece'de bulunan iki adet küçük ölçekli tesisin ötesine uzanan çabaları hızla gelişen ekonomi ve artan nüfus kombinasyonundan ortaya çıkan ve tahmini enerji sıkıntısıyla doğrudan ilişkilidir. Türk hükümeti 2040 yılına kadar Türkiye'nin elektrik ihtiyacının dörtte birini karşılayacak sivil nükleer enerji planlarını duyurmuştur. Ancak, bu otuz yıllık süre bile Türkiye'nin nükleer araştırmalarının tam gelişmemiş doğası düşünüldüğünde, aşırı iyimser görünmektedir."⁴⁶

Yukarıda Steven Cook'tan yapılan alıntı aslında Türkiye'nin nükleer hedeflerini, geçmiş ve mevcut girişimlerinin doğasına ilişkin gerçek durumu büyük oranda yansıtmaktadır. Ancak, yine de Türklerin genel olarak Ortadoğu'nun nükleerleşmesini ve özel olarak İran'ın nükleer programını nasıl gördüklerini yansıtmak ve bu konudaki farklı bakış açılarını tanıtmak çalışmanın bundan sonraki bölümlerindeki tartışma açısından yararlı olacaktır.

⁴⁴Dünya genelinde birçok ortamda gerçekleştirilen özel sohbetlerde, akademisyenler, uzmanlar, diplomatlar, askeri ve sivil yetkililer tarafından yazara bu yönde sorular sorulmuştur.

⁴⁵ Steven A. Cook, "Don't Fear a Nuclear Arms Race in the Middle East [Ortadoğu'da bir Nükleer Silah Yarışından Korkmayın]", *Foreign Policy*, 2 Nisan 2012.

http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/04/02/don_t_fear_a_nuclear_arms_race.

⁴⁶ A.g.e.

Farklı bakış açılarını sunmadan önce önemli bir hususu vurgulamakta yarar. 1991’de Irak’ın gizlice geliştirdiği nükleer, kimyasal ve biyolojik silah programlarının ortaya çıkartılmış olması, Türkiye’de komşularının sahip oldukları bu kapasitelerinden doğan tehditlere ilişkin bir tartışmayı kamuoyu nezdinde tetiklemek için yeterli olmamıştır. Bu durum, dünyanın en istikrarsız bölgesinde ve her türlü kitle imha silahı geliştirme hedefi olan ülkelerin hemen yanında bulunan Türkiye gibi bir ülke için geçerli olmamalıydı. Ancak, günümüzde, T.C. vatandaşları, komşularının kitle imla silahlarını geliştirmeye çalışıp çalışmadığını, zaten sahip oldukları atma vasıtaları olan balistik füzeler ve bunların ortaya koyduğu tehditlere karşı ne yapılması gerektiğini merak etmek ve kamuoyunda tartışmak için geçerli her türlü nedene sahiptir. Dolayısıyla, İran’ın Ağustos 2002’deki gizli zenginleştirme programına ilişkin açıklamalar Türkiye kamuoyunda, yalnızca askeri-stratejik etkilerinden dolayı değil, ayrıca Türkiye’nin iç ve dış politikaları üzerindeki siyasi yansımalarından dolayı da bir tartışma yaratmıştır.

Kamuoyundaki görüşler

Toplumsal açıdan bakıldığında, beklenilenin aksine, İran’ın nükleer hedeflerinin, bir dizi nedenden dolayı, Türkler arasında fazla sorun yaratmadığı gözlenmektedir.⁴⁷ Öncelikle, İran’ın ABD’nin zenginleştirme programını durdurma baskısına karşı koyması, “küresel bir hegemonyacı bir güce karşı küçük bir ülkenin gururlu duruşu” olarak değerlendirilmektedir. İkinci olarak, İslam, Türkler ve İranlılar arasında ortak bir payda olarak görülmekte ve “Hıristiyan” ve “Musevi” atom bombalarına karşı Pakistan’dan sonra bir başka Müslüman ülkenin ortaya çıkışı genel olarak bir “dengeleyici bir unsur” olarak görülmektedir. Üçüncü olarak, ikincisiyle ilişkili şekilde, ABD’nin Irak’ı işgal etmesi ve İsrail’in Gazze saldırısı ve doğu Akdeniz açıklarındaki “Mavi Marmara” olayından sonra artan Amerikan ve İsrail karşıtı duygulardan dolayı, Amerikan veya İsrail çıkarlarını bozacak herhangi

⁴⁷ Türk medyasında herhangi bir zaman diliminde yapılan hızlı bir tarama bu argümanı destekleyecek çok sayıda kaynak sunabilir. Ayrıca, Pew Charitable Trusts gibi seçkin araştırma merkezleri tarafından yürütülen kamuoyu araştırmaları da Türklerin çoğunluğunun İran’ı Türkiye için bir düşman veya bir tehdit olarak görmediği görüşünü desteklemektedir.
<http://pewglobal.org/reports/display.php?PageID=826>.

bir şey Türk halkı arasında genellikle sıcak karşılanmaktadır.⁴⁸ Türklerin İran'ın nükleer hedeflerinin Türkiye'ye karşı bir tehdit oluşturup oluşturmadığı ve Türkiye'nin nükleer silahlara sahip olup olmaması gerektiği konularında görüş alışverişinde bulunduğu çok sayıda web sitesi, blog ve sohbet odası bulunmaktadır. İran'ın nükleer programından algılanan tehdit konusunda Türk halkının çoğunluğu İran'ın, "dost bir Müslüman ülke olarak" bugün veya gelecekte Türkiye'yi nükleer silahlarla tehdit etmek isteyebileceğine inanmamaktadır. Nükleer silahlara sahip olma konusuna gelince, Türk halkında ağırlıklı olan görüş, nükleer silahlara sahip olmayı savunan görüştür.⁴⁹

Akademik ve bürokratik çevrelerin görüşü

Yukarıda belirtilen ve Türk kamuoyunda İran'ın nükleer hedeflerine ilişkin oldukça yaygın duyguların yanı sıra, aydınlar, gazeteciler, toplum liderleri, sivil ve asker emekli devlet görevlileri İran'ın nükleer hedeflerinin Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından olumsuz etkilerini değerlendirmiştir.

Ankara Gazi Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ümit Özdağ'a göre, "İran'ın ABD ve İsrail'in muhalefetine rağmen nükleer silah sahibi olması, İran'ın bölgesel gelişmelerde, Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya'da Türkiye'nin önünde bir ağırlık kazanması sonucunu doğurabilir. Atom silahına sahip İran'ın Azerbaycan üzerindeki etkisi daha fazla olacaktır." Özdağ'a göre, "Türkiye, uzun süre atom silahlı bir İran ile yan yana atom silahsız yaşamayı kabul etmeyecek ve dengeyi sağlamak üzere atom silahı üretecektir. İran'da muhafazakarlar güç kazanacak ve bu Türk-İran

⁴⁸ 31 Mayıs 2010'da, İsraili komandolar, İnsani Yardım Vakfı (İHH) adındaki bir Türk sivil toplum örgütü tarafından toplanan insani yardım paketlerinin teslim edilmesi için Gazze'ye doğru yol alan Türk yolcu gemisine bir operasyon gerçekleştirmiştir. İsrail'in operasyonunda 9 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir. O tarihten beri Türk-İsrail ilişkileri dibe vurmuş ve Türkiye Tel Aviv'deki büyükelçisini geri çekmiş ve İsrail'in aynı şeyi Ankara'daki büyükelçisi için yapmasını talep etmiştir.

⁴⁹ Bu konuyla ilgili olarak Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM) tarafından hazırlanan *Public Opinion Surveys of Turkish Foreign Policy 2012/1* (Türk Dış Politikasında Kamuoyu Araştırmaları 2012/1) çalışmasına bakınız. <http://www.edam.org.tr/document/Edam2012Survey1.pdf>. Ayrıca, bakınız, <http://www.zamansiz.com/turkiye-nukleer-silah-sahibi-olmali-mi>; <http://www.byturks.net/turkiye-nukleer-guc-sahibi-olmali-mi>; <http://www.hackhell.com/archive>; <http://www.turkish-media.com/forum>; and <http://www.heavymetaltr.com>.

ilişkilerine olumsuz sonuçlar doğuracak şekilde yansıyacaktır. Özgüveni aşırı şekilde artmış bir İran ile yaşamak zorlaşacaktır.”⁵⁰

Ankara Hacettepe Üniversitesi’nden nükleer silahların yayılması sorunu üzerine uzmanlaşan Dr. Şebnem Udum şu öneride bulunmaktadır: “Türkiye’nin bir askeri, diplomatik ve siyasi yol haritasının olması gerekmektedir. En kötü senaryoda, Türkiye’nin hedef olma olasılığı yüksektir. Türkiye karşılık verme kapasitesine sahip olsa da, olası bir saldırıyı engellemek üzere Türkiye’nin aktif bir savunma sistemi ve ikinci vuruş kapasitesinin olması gerekir.”⁵¹

İstanbul Kadir Has Üniversitesi’nden Ortadoğu uzmanı Soli Özel ise şunu kaydetmiştir: “Türkiye nükleer silahlı bir İran’ı komşu olarak istememektedir. Bunun İran’ın Arap dünyasındaki düşmanları tarafından nükleer silah satın alma yarışını tetikleyeceğinin farkındadır. Nükleer silahlar ve giderek sofistike hale gelen füze sistemleri iki komşu arasındaki güç dengesini benzer boyutta İran lehine değiştirecektir.” Özel, şunu da vurgulamıştır: “Türkiye, İsrail veya ABD’nin başlattığı bir savaş konusunda daha da az coşkuludur. Türkiye, İran’a uluslararası sisteme giriş için bir dönüş bileti verilmesi ve ABD ile ilişkilerinin normalleştirilmesi durumunda, nükleerden uzaklaşma konusunda bir diplomatik çözümün halen bulunabileceğine inanmaktadır”. Soli Özel’e göre, “Türk yetkililer İran rejiminin parçalanmış özelliği ve Devrim Muhafızlarının artan gücü konusunda giderek daha çok endişe duymaktadır.”⁵²

Hürriyet gazetesinde liberal bir köşe yazarı olan Cüneyt Ülsever, Mahmut Ahmedinejat’ın iktidara gelişine ve seçim süreci boyunca İran’da nükleer güç geliştirme arzusuna ilişkin açıklamalarına işaret etmektedir. Ülsever’e göre, “Türkiye, kendi bölgesinde, hatta bizzat sınırında dünyaya bakış açısı kendisiyle tamamen zıt, bölgede üstünlük iddiası taşıyan, köklü ve güçlü devlet geleneğine sahip, istihbarat, karşı-casusluk ve dezenformasyon konularında mahir, nükleer güç

⁵⁰ Ümit Özdağ, “İran Nükleer Silah Sahibi Olmalı mı?” *Aksam*, 7 Mart 2005.

<http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/03/07/yazarlar/yazarlar325.html>

⁵¹ Şebnem Udum, “Turkey’s Policy on Iranian Nuclear Issue [Türkiye’nin İran’ın Nükleer Sorununa İlişkin Politikası]”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt. 4, No. 43, Temmuz 2012.

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2012716_inceleme4.pdf.

⁵² <http://www.bloomberg.com/news/2012-02-21/how-the-iran-nuclear-standoff-looks-from-turkey-commentary-by-soli-ozel.html>.

sahibi olmayı hedefleyen ve bu uğurda kat ettiği mesafeyi şimdi daha da ileri götüreceğini açıkça söyleyen bir komşuyla karşı karşıya.” Ülsever’e göre, “Bölgesinde emperyal politikalar güden ve ideolojik keskinliği ön plana alan bir rejimin, nükleer silah üretmeyeceğine dair sözlerini Türkiye bir ‘garanti’ olarak göremez. Terörle açıkça işbirliği yapan bir ülkenin, nükleer gücü gizli ortaklarına kaptırmayacağına veya sıkışınca teslim etmeyeceğine kimse garanti veremez! Ahmedinejat döneminde Allah Türkiye’nin yanında olsun.”⁵³

Milliyet gazetesi köşe yazarı Doğan Heper şunu kaydetmiştir: “Soğuk Savaşın ardından dünya bir karmaşa, adeta yeniden yapılanma süreci içine girdi. Her ne kadar bugün bu sürecin ne kadar süreceği ve ülkelerin ne şekil alacağı sorusuna açık seçik cevap vermek mümkün olmasa da, o sürecin sonunda pişman olmamak, bugünden tedbir almak, yani kuvvetli olmakla mümkün.” Heper için kuvvetli olmanın birinci şart, “Türkiye’nin birlik ve bütünlüğünden taviz vermemek ve nükleer araştırma ve geliştirmeye önem vermektir.” Heper, Türkiye’nin nükleer silah geliştirmesinin şart olduğu argümanını destekleyecek üç ana nedeni belirtmiştir: Öncelikle, nükleer silahlara sahip olmak Türkiye’nin birlik ve bütünlüğünü ve bölgedeki konumunu korumanın bir yoludur. İkinci olarak, bölgedeki duruşunu şamandıralamaya ek olarak, böyle bir kapasiteye sahip olan bir ordu Türkiye’yi hakem konumuna getirecek, onu bölgesinde belirleyici bir güç yapacaktır. Üçüncü olarak, nükleer alandaki bir başarı Türk halkının moralini düzelterek bu da 75 milyonu birleştirecek, onları birlik ve bütünlük içerisinde tutacak ve bir Türk vatandaşı olmanın gururunu sağlamlaştıracaktır. Heper’e göre Türkiye’nin bir nükleer güç konumuna yükselmesi görünürde bir şekilde kaçınılmaz bir sonuçtur, çünkü “dünyadaki yeni Türkiye’yi nükleer silah geliştirmeye itiyor.”⁵⁴

Milliyet gazetesinde siyasi analist olan Kadri Gürsel şu iddiada bulunmaktadır: “nükleer İran, Türkiye’yi nükleer silahlanma yarışının içine çekebilir. Bu tercih, ülkemize muazzam politik ve ekonomik maliyetler yükleyeceği gibi, uluslararası

⁵³ Cüneyt Ülsever, “Dibimizdeki Nükleer Tehlike: Mahmut Ahmedinejat”, *Hürriyet*, 27 Haziran 2005.

⁵⁴ Doğan Heper, “Türkiye ‘Atom’ Yapabilir”, *Milliyet*, 26 Ocak 2006.

sistem ve bölgeyle ilişkilerimize de büyük hasar verecek. ABD'nin güvenilirmez nükleer şemsiyesinin altına sığınmak ise Türkiye'yi marjinalize edecek.”⁵⁵

Sivil taraftaki bu görüşlere ek olarak, Türk Hava Kuvvetleri eski Komutanları Emekli General Halis Burhan ve Emekli General Ergin Celasin gibi üst düzey askeri yetkililere göre, “İran'ın nükleer silah geliştirmesi durumunda Türkiye iki ülke arasındaki ve ayrıca bölgedeki güç dengesini korumak üzere aynı şeyi yapmalıdır.”⁵⁶

Benzer şekilde, Ankara'da Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü eski Müdürü Prof. Dr. Albay Taner Altınok şunu belirtmiştir: “Türkiye kesinlikle, ülkenin artan enerji talebini karşılamak üzere enerji üretmek amacıyla ve aynı zamanda Türkiye'nin ulusal çıkarlarını daha iyi korumak için nükleer silah kapasitesine ulaşmak üzere, İran'ın yıllar içerisinde yürüdüğü yolu takip etmelidir. Bölgesel dengeler ve olası gelişmeler Türkiye'yi bunu yapmaya zorlamaktadır”.⁵⁷

Siyasi çevrelerin görüşü

Merkez sağ ve muhafazakar Anavatan Partisi ANAP'lı eski Devlet Bakanı Vehbi Dinçerler konuyu başka bir açıdan, İran'ın nükleer silah kapasitesi geliştirme olasılığı bağlamında ele almış ve “Türkiye yalnızca nükleer silah geliştirmekle kalmamalı, Türkiye'nin nükleer silah miktarı ve kalitesi bölgedeki diğer ülkelerinki ile eşit düzeyde olmalıdır” diyerek İsrail'in nükleer kapasitesine işaret etmiştir.⁵⁸

Benzer şekilde, merkez sağ Milliyetçi Hareket Partisi MHP'li eski Devlet Bakanı Sadi Somuncuoğlu şu açıklamada bulunmuştur: “Dünyadaki güvenlik durumunu ve bölgedeki nükleer silah kapasitesi olan ülkelerin varlığını dikkate alarak, Türkiye nükleer teknolojiyi askeri amaçlarla da kullanmaya hazır olmalıdır.”⁵⁹ Somuncuoğlu, 1977'de Süleyman Demirel'in kabinesinde Bakan olarak görev yaptığı ilk dönemde Türkiye'nin nükleer silah geliştirmeyi düşünmesi gerektiğini belirten görüşlerini

⁵⁵ Kadri Gürsel, “İran, İsrail, Türkiye ve nükleer tartışma,” 18 Nisan 2010. <http://www.milliyet.com.tr/iran-israil-turkiye-ve-nukleer-tartisma/kadri-gursel/dunya/yazardetayarsiv/18.04.2010/1226530/default.htm>.

⁵⁶ Org. Burhan ve Org. Celasin ile Röportajlar, 11 Şubat 2008, Ankara.

⁵⁷ Albay Altınok ile Röportaj, 10 Mart 2008, Ankara.

⁵⁸ Sn. Dinçerler ile Röportaj, 11 Şubat 2008, Ankara.

⁵⁹ Sn. Somuncuoğlu ile Röportaj, 27 Ekim 2010, Ankara.

açıkça ifade ettiği için özellikle Amerikalılar tarafından sert bir şekilde eleştirildiğini hatırladığını kaydetmiştir.⁶⁰

Buna benzer şekilde, iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) milletvekili Haluk Özdalga'ya göre, "İran'ın nükleer silaha sahip olmasıyla beraber, ABD büyük ihtimalle, Türkiye dâhil bölgedeki bir dizi ülkeyi kendi nükleer koruma şemsiyesi altına almayı teklif edecek. Türkiye'nin böyle bir öneriyi kabul etmesi, ancak kendi nükleer silah yeteneği hakkını saklı tutması koşuluyla uygun olabilir. Aksi takdirde Türkiye, bölgede ABD'nin stratejik rehini durumuna düşebilir. Her ihtimal hesaba katılmalı. ABD gelecekte kendi kabuğuna çekilme siyasetine yönelebilir ve tamamen Atlantik ötesine çekebilir. Veya fanatik Yahudi ve Evanjelik Hıristiyan gruplar ile İsrail'deki aşırı siyasi uçların etkisi altında hareket eden bir yönetim Washington'da işbaşına gelebilir. Eğer mevcut İran rejimi bir gün değişirse, hatta değişmese bile, bugün çok uzak gibi görünen bir başka ihtimal Washington-Tahran uzlaşmasıdır. Bu olasılıkların her biri, Türkiye'nin nükleer silaha sahip olma ihtiyacına işaret etmektedir."⁶¹

Konuyla ilgili görüşlerini kamuoyunda açıklamış ya da yazarla paylaşmış olanların listesi bu kişilerle sınırlı olmayıp söz konusu görüşler veya yorumlar açık kaynaklarda mevcuttur. Ancak, yukarıda belirtilen görüşlerin Türk toplumunun çeşitli kesimlerindeki ağır basan görüşler hakkında okurlara bir fikir verebileceğine inanılmaktadır.

İran'ın nükleer programına ilişkin Türkiye'nin resmi tutumu

Türkiye'nin İran'ın nükleer programına ilişkin resmi duruşu gayet netti. Farklı ortamlarda üst düzey Türk siyasetçiler tarafından konuyla ilgili bir dizi açıklama yapılmış olup söz konusu siyasetçilerin hepsi, Türkiye'nin, İran'ın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na (NPT) taraf bir ülke olarak, tamamen barışçıl bir yolda ilerlemesi ve IAEA tarafından uluslararası topluma gerçek niyeti konusunda en üst düzeyde güven verecek şekilde kapsamlı denetimlerinin

⁶⁰ A.g.e.

⁶¹ Haluk Özdalga, "Nükleer Silah Türkiye için Bir Seçenek", *Zaman*, 22 Ocak 2012.

<http://www.zaman.com/haber.do?haberno=1233227&title=nukleer-silah-turkiye-icin-bir-secenek>.

uygulanmasına izin vermesi koşuluyla, nükleer teknoloji geliştirme hakkını kabul ettiğinin altını çizmiştir.

Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Mayıs 2006'da Mısır'ın Sharm El-Sheik kentinde gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Forumu'nda yaptığı konuşmasında siyasi diyalogda kolaylaştırıcı rolünü ve İran sorununun çözümüne yönelik siyasi yaklaşımlarını vurgulamıştır. Erdoğan "Türkiye, İran'ın bir komşusu olarak bazı adımlar atmalıdır, ancak kitle imha silahı olarak düşünüldüğü takdirde Türkiye'nin nükleer enerjiye olumlu yaklaşması mümkün değildir" demiştir.⁶² Aynı konuyla ilgili olarak Mart 2007'de Kuveyt gazetesi *El Anba*'da yapılan bir röportajda Erdoğan, hükümetinin diplomatik tutumunu tekrarlayarak şu açıklamada bulunmuştur; "Ülkelerin barışçıl amaçlar için kullanmak üzere nükleer enerjiye sahip olma hakkı vardır." Erdoğan, "Türkiye'nin İran ile iyi komşuluk ilişkileri içinde olduğunu ve iki ülkenin güvenlik konularında işbirliği yapmaya yönelik mekanizmalar geliştirdiğini" de vurgulamıştır.⁶³

Ancak, bir başka ortamda, Şubat 2008'da gerçekleştirilen Münih Güvenlik Konferansı'nda bir gazetecinin yönelttiği "Türkiye neden İran'ın nükleer programı konusunda endişe duymuyor" sorusuna cevaben Başbakan Erdoğan şu yanıtı vermiştir; "İranlı meslektaşlarımız bize nükleer enerjiyi silahlar için değil enerji ihtiyaçlarını karşılamak için istediklerini söylüyorlar."⁶⁴ Dört yıl sonra, Mart 2012'de, Erdoğan Tahran'a yaptığı ziyaretin ardından bu görüşlerini tekrarlamış ve İran'ın dini lideri Ayetullah Ali Hamaney'in "çok açık ve net bir şekilde, şeriatta nükleer silahlara yer olmadığını" belirttiğini söylemiştir. Erdoğan şunu da eklemiştir; "Bunu söyleyen bir insanın bu ifadelerinden sonra ben, 'İran nükleer silah yapıyor' iddiasında bulunamam. Aynı şeyi Cumhurbaşkanı Ahmedinejat da teyit ediyor. Şimdi onların barışçıl amaçla bir nükleer program uygulama hakkı yok mu?"⁶⁵

⁶² Adem Kadam, "Erdoğan: Biz de Nükleer Enerji İçin Çalışma Yapmaktayız," *Milliyet*, 21 Mayıs 2006. <http://www.milliyet.com.tr/2006/05/21/son/sonsiy07.asp>.

⁶³ "Gül'den Sonra Erdoğan'dan da İran'a Güvence," *Milliyet*, 12 Mart 2007.

⁶⁴ Başbakan Erdoğan bu açıklamaları 9 Şubat 2008'de Münih, Almanya'da yapılan Münih Güvenlik Konferansı'na katıldıktan sonra gerçekleştirilen basın toplantısında yapmıştır. Basın toplantısı, *NTV* ve *CNN Türk* gibi Türk televizyon kanallarında canlı olarak yayımlanmıştır.

⁶⁵ <http://wap.ntvmsnbc.com/Haber/Goster/25335202>.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ise, Eylül 2010'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na hitaben yaptığı konuşmada, "İran nükleer silah geliştirmeyi düşünmemeli" demiş ve şunu eklemiştir: "İran'ın nükleer silah kapasitesi geliştirmesi durumunda Türkiye böyle bir gelişmeden en olumsuz şekilde etkilenen ülke olacaktır." O günlerde Cumhurbaşkanı Gül bu noktayı *Christian Science Monitor*'dan bir gazeteci ile yaptığı röportajda da vurgulamış "Batı nükleerleşmiş bir İran konusunu ne derece ciddiye aldığımızı göz ardı etmemelidir; nihayetinde biz komşuyuz ve nükleer silahlar en çok bizi tehdit edecektir" demiştir.

Daha yakın bir tarihte, Mayıs 2012'de, Cumhurbaşkanı Gül, "Türkiye, Ortadoğu'da nükleer silahların ve kitle imha silahlarının yayılması konusunda endişe duyuyor" demiş, ancak şunu da açıkça ifade etmiştir: "bu ilke yalnızca İran'ı değil İsrail'i de kapsıyor." Gül şu uyarıda da bulunmuştur: "bu gibi silahlara sahip olma veya geliştirme çabaları, bunlara sahip olunması için bölgesel bir yarıştı tetikleyebilir, bu durum daha da fazla istikrarsızlığa neden olarak uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebilir. İşte bu nedenden dolayı, biz daima, hem İran hem de İsrail'i dahil eden bir Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış Bölgenin (NSAB) oluşturulması çağrısında bulunduk."⁶⁶

Türkiye'nin Ortadoğu'da nükleer silahlardan arındırılmış bir bölge oluşturma çabaları devletin neredeyse tüm kademelerinde uzun zamandan beri telaffuz edilmektedir. Örneğin, İstanbul'da Harp Akademileri'nde yaptığı konuşmada, Genelkurmay eski Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök şunu kaydetmişti: "İran'ın çevre ülkelerin rejimlerini etkileme çabaları Türkiye'yi oldukça rahatsız etmiş ve Türkiye ve İran arasındaki ilişkilerin düşük bir seviyede sürdürülmesine sebep olmuştur". Türkiye'nin İran'ın nükleer çalışmalarını diğer ülkeler gibi kaygıyla izlediğini ifade ettikten sonra, Org. Özkök şunu eklemiştir; "Türkiye'nin politikası, Ortadoğu'nun nükleer silahlardan arındırılmış bir bölge haline gelmesidir".⁶⁷

⁶⁶ *Today's Zaman*, "Turkey warns of wider regional risks in Iran strike", 22 Mayıs 2012. <http://www.todayzaman.com/news-281185-turkey-warns-of-wider-regional-risks-in-iran-strike.html>

⁶⁷ Nuray Başaran, "Özkök Paşa'dan Duyduğum İlk Mesajlar", *Akşam*, 22 Nisan 2005. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin resmi konumu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız www.tsk.mil.tr.

Buna paralel olarak, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Nisan 2012’de şu açıklamada bulunmuştur: “Türkiye, geçmişte olduğu gibi, gelecekte de bölgedeki sorunların çözümüne katkıda bulunmaya kararlıdır. Anlaşmazlıklara çözüm ararken diplomasi ve müzakerelerin kullanılmasını tercih ediyoruz. İlke odaklı duruşumuz nettir: Bu bölgenin nükleer silahlardan ve her türlü kitle imha silahından arındırılmış olmasını istiyoruz.”⁶⁸

Türk siyasetçilerinin Ortadoğu’da nükleer silahlardan arındırılmış bir bölgenin yaratılmasına yönelik desteği, Türkiye’de konuşlanmış taktik nükleer silahların varlığından dolayı, Türkiye’nin dış politikası açısından çelişkili bir konu haline gelebilir. Bu konu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır. Bu aşamada, teoride ABD’nin nükleer silahlarının Türk topraklarında bulunmasının Türkiye’nin Ortadoğu’nun nükleer silahlardan arındırılmış bir bölge olması fikrini desteklemesini engellemediğini belirtmek yeterli olacaktır. Ancak, pratikte, özellikle geçtiğimiz on yılda, Ortadoğu’nun siyasetinde giderek daha fazla yer alması nedeniyle, Türkiye güneydeki komşuları tarafından bölgenin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Dolayısıyla, Türk topraklarında konuşlanmış Amerikan taktik nükleer silahları hem Türkiye içinde hem de Türkiye dışındaki güvenlik uzmanları arasında yoğun bir tartışma konusu haline gelmiştir. Ortadoğu ülkelerindeki bazı siyasi figürler ve güvenlik analistleri Türk yetkililerin açıklamalarının bir anlam taşıması için, Türkiye’nin önce kendi topraklarını Amerika Birleşik Devletleri’ne ait olan nükleer silahlardan arındırarak bu projeye katkı vermeyi düşünmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶⁹

⁶⁸ *Today’s Zaman*, “Dışişleri Bakanı Davutoğlu Türkiye’nin KİS’nin olmadığı bir Ortadoğu istediğini belirtiyor”, 10 Nisan 2012. <http://www.todayszaman.com/news-276976-foreign-minister-davutoglu-says-turkey-wants-wmd-free-mideast.html>.

⁶⁹ Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Moussa bu görüşünü yazara 2 Şubat 2010’da Paris’te gerçekleştirilen Nükleer Silahlardan Arındırılmış Dünya Toplantısı’nda esnasında aktarmıştır. Yazarın 25 Aralık 2004’te İran’a yaptığı araştırma gezisinde Tahran’daki Stratejik Araştırmalar Merkezi Direktörü Dr. Mahmoud Vaezi gibi bölgedeki diğer uzmanlar tarafından da yazara benzer görüşler aktarılmıştır.

Türkiye'nin Ortadoğu'daki Nükleerleşmeye Olası Yanıtlarını Sınırlayan Uluslararası Yükümlülükleri

Türkiye'nin, genel olarak Ortadoğu'daki nükleerleşmeye ve özellikle de İran'daki nükleer silah kapasitesine cevaben nükleer silah edinme kararı alabileceği sık sık öne sürülmektedir. Türkiye'nin İran'ın izlediği yoldan gideceği korkusu yaşanmaktadır. Ancak, KİS yayılmasının önlenmesi rejimlere bağlılığı, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü NATO'ya üyeliği ve Avrupa Birliği'ne üyelik hedefi gibi kurumsal yükümlülüklerinden kaynaklanan bir dizi sınırlamalardan dolayı, Türkiye'nin zaten çok fazla seçeneği bulunmamaktadır.

Türkiye'nin KİS yayılmasının önlenmesi rejimlerinden doğan yükümlülükleri

Nükleer silah alanında Türkiye 29 Ocak 1969 tarihinde NPT'yi imzalayarak ve akabinde 17 Nisan 1980'de onaylayarak bu anlaşmaya taraf olmuştur. Türkiye 1982'de IAEA ile tam kapsamlı bir Denetleme Anlaşması imzalamıştır. Türkiye, uzun bir süre toplantılara gözlemci statüsünde katıldıktan sonra, 1997'de Cenevre'de yapılan Silahsızlanma Konferansı'nda tam üye statüsüne geçmiştir. Nihayetinde, Türkiye, 2000 yılında Zangger Komitesi ve Nükleer Tedarikçiler Grubu gibi nükleer silahların yayılmasının önlenmesine yönelik girişimlere katılmış ve 2001'de Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Anlaşması'nı imzalayıp onaylamıştır. Türkiye, 2001'de IAEA'nın denetim ve doğrulama kapasitesini büyük ölçüde arttıran Ek Protokolü de imzalayıp onaylamıştır.

Kimyasal silah alanında, Türkiye Büyük Millet Meclisi 12 Mayıs 1997'de Kimyasal Silah Sözleşmesini onaylamıştır. Oylama öncesinde veya esnasında önemli bir tartışma meydana gelmemiş, ancak bir grup parlamenter Türkiye'nin onayının Amerikalıların onayına "bağlanması" düşüncesiyle bu konu hakkında Amerika Birleşik Devletleri'nin tutumunun beklenmesini önermiştir.⁷⁰ Sözleşmenin TBMM tarafından onaylanması askeri kanatta da herhangi bir sıkıntı yaratmamıştır. NATO stratejisi çerçevesinde Türkiye'de konuşlandırılmış nükleer silahların varlığından dolayı, Türk ordusu bir kimyasal silah cephanelisi oluşturmayı veya konuşlandırmayı

⁷⁰ Bu görüş sahiplerine göre Amerika Birleşik Devletleri'nin sorumluluk üstlenmediği bir uluslararası anlaşmada Türkiye'nin aktif katılımı şart değildir..

düşünmemiştir.⁷¹ Türkiye’de kimyasal silahlara sahip olunmaması bir yana, bunların bulunmamasının nedenleri arasında bu silah kategorisine NATO stratejilerinde yer verilmemiş olması da rol oynamıştır. Kimyasal Silahlar Sözleşmesi metninde belirtilen kategorilerin herhangi birinde yasaklanmış olan kimyasallar Türkiye’de ya üretilmemektedir ya da üretilmeleri durumunda, bu miktarların hiçbiri Sözleşme’de belirtilen sınırları aşmamıştır.

Benzer şekilde, Türkiye, 5 Kasım 1974’te Biyolojik Silahlar Sözleşmesi’ni koşulsuz onaylayarak taraf olmuştur. Türkiye, bakteriyolojik ajanların silah amaçlı üretimini, depolanmasını ve kullanımı yasaklayan ilk uluslararası belge olan 1925 tarihli Cenevre Protokolü’nü de onaylamıştır. Türkiye, kimyasal silahlarla benzer nedenlerden dolayı, hiçbir zaman biyolojik silah üretimi programına veya biyolojik silah stokuna sahip olmamıştır. Biyolojik silahların geliştirilmesi ve yayılmasını önlemeye yönelik mevcut uluslararası anlaşmaların bugünün gereksinimlerini karşılamaktan çok uzak olduğu açıktır. Biyolojik ve kimyasal silahların varlığının teşkil ettiği bariz tehlikelerin dışında terör örgütleri tarafından kullanılmalari olasılığı uluslararası camia açısından sürekli bir tehdit ve endişe kaynağı olarak görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye, Sözleşme’nin etkinliğini güçlendirmeye yönelik girişimlere tam destek sağlamaktadır.

NATO’nun sağladığı güvenceler ve nükleer caydırıcılık

Nükleer silah kapasitesi olan bir İran karşısında Türkiye’nin seçeneklerini sınırlayan ikinci bir faktör 1952’de İttifak’a girdiğinden beri NATO’nun Türkiye’ye sağladığı güvencelerdir. 1949’da Washington D.C.’de imzalanan Kuzey Atlantik Anlaşması’nın 5. Maddesi ile, Türkiye’ye diğer NATO üyesi ülkeler tarafından “pozitif güvenlik garantileri” verilmektedir. Buna göre, Türkiye topraklarının tamamını kapsayacak şekilde, diğer ülkelere gelebilecek olası saldırıları caydıracak bir “nükleer şemsiye” açılacaktır. NATO’nun “genişletilmiş caydırıcılık”

⁷¹ Bu açıdan Saadet Oruç’un yazar ile yaptığı röportaja bakınız: “Debate Over US Nuclear Arms Storage Heats up [ABD Nükleer Silah Deposuna İlişkin Tartışma Kızışıyor] *Turkish Daily News*, s. A1 & A2, 23 Ekim 1999, Ankara.

kapasitesinin özünde 50 yıldan beri Türkiye dahil Avrupa'daki müttefik ülkelerde konuşlanmış Amerikan nükleer silahları yer almaktadır.⁷²

Amerikan nükleer silahlarının Türkiye'de konuşlanmasına yönelik ilk karar Aralık 1957'de Paris'te yapılan NATO zirve toplantısında verilmiştir. Her ne kadar Amerikan orta menzilli nükleer başlık taşıyan Jüpiter füzeleri ilk önce 1961'de İzmir'e yakın bir bölgede konuşlandırılmış olsa da, Başkan John F. Kennedy ve Sovyet lideri Nikita Kruşçev arasında Küba Füze Krizini çözmek üzere yapılan gizli bir anlaşma çerçevesinde bunlar 1963'te geri çekilmiştir.⁷³ Ancak bu geri çekilme Amerika Birleşik Devletleri'nin nükleer stratejisinde veya NATO'nun acil durum planında Türkiye'nin oynayacağı rolü dramatik bir şekilde değiştirmemiştir. Amerika Birleşik Devletleri hala NATO'nun Türkiye'ye yönelik dayanışmasını göstermeyi ve ittifakın genişletilmiş nükleer caydırıcılığa yönelik bağlılığını kanıtlamayı amaçlamıştır.⁷⁴ 1960'lı yılların başlarında nükleer silahlar taşıyabilen Amerikan ve Türk askeri uçakları Ankara, Eskişehir, Balıkesir ve Malatya'daki hava üslerine konuşlandırılmış ve NATO acil durum planları çerçevesinde jet avcı uçağı filoları nükleer vuruş görevlerine tahsis edilmiştir.⁷⁵ Buna ek olarak, Adana yakınlarındaki İncirlik Hava Üssü, nükleer kapasiteli Amerikan bombardıman uçaklarının konuşlandırılması için Amerika Birleşik Devletleri'ne tahsis edilmiştir.⁷⁶

Türkiye'nin Amerikan nükleer silahlarına ev sahipliği yapmasının iki ana nedeni vardı. İlk ve en önemli neden, Sovyetler Birliği'nin nükleer ve konvansiyonel

⁷² Mustafa Kibaroglu, "The Future of Extended Deterrence: The Case of Turkey [Genişletilmiş Caydırıcılığın Geleceği: Türkiye Vakası], Bruno Tertrais (editör), *Perspectives on Extended Deterrence*, Coll. Research and Documents No: 03, Fondation pour la Recherche Stratégique, Paris, Fransa, 2010, s. 87-95.

⁷³ Nur Bilge Criss, "Strategic Nuclear Missiles in Turkey: The Jupiter Affair (1959-1963) [Türkiye'de Stratejik Nükleer Füzeler: Jüpiter Olayı]", *Journal of Strategic Studies* Cilt. 20 (1997), s. 97-122.

⁷⁴ Mustafa Kibaroglu, "Turkey and Shared Responsibilities [Türkiye ve Paylaşılan Sorumluluklar]," Scott Sagan, editör, *Shared Responsibilities for Nuclear Disarmament* (Cambridge, MA: American Academy of Arts and Sciences, 2010), s. 25.

⁷⁵ Türk Hava Kuvvetleri eski Komutanı (1999-2001), Emekli Orgeneral Ergin Celasin 1960'lı yılların başında teğmen rütbesindeyken bu jet avcı uçakları ile uçtuğunu hatırlıyor. Yazarın Orgeneral Celasin ile röportajı, 15 Şubat 2010, Ankara.

⁷⁶ Mustafa Kibaroglu, "Acceptance and Anxiety: Turkey (Mostly) Embraces Obama's Nuclear Posture [Kabullenme ve Endişe: Türkiye Obama'nın Nükleer Duruşunu (Çoğunlukla) Kucaklıyor]", *Nonproliferation Review*, Mart 2011, Cilt. 18, No. 1, s. 201-217.

kapasitesine karşı caydırıcı değerlerinin olmasıydı.⁷⁷ İkinci neden ise NATO'nun "yükü paylaşma" ilkesiydi: ortak güvenlik prensibinin yararları herkes tarafından paylaşıldığından, İttifak'ın karşılaştığı risklerin ve yüklerin de paylaşılması gerekiyordu. Türkiye, 1952 yılında NATO'ya katıldığından beri bu ilkeye bağlı kalmıştır. Nitekim, Türkiye NATO üyeliğinden önce 1950'de Kore Savaşına önemli sayıda birlik taahhüdünde bulunarak Batı ittifakının çıkarlarının savunulmasında yükü paylaşma istekliliğini zaten göstermişti.⁷⁸

Türkiye, son yıllarda çok daha az sayıda ve tek bir yerde, yani İncirlik Üssü'nde, Amerikan nükleer silahlarına ev sahipliği yapmaya devam etmektedir.⁷⁹ Diğer tüm nükleer silahlar geri çekilmiştir.⁸⁰ Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra da Türk askeri komutanlar Amerikan nükleer silahlarının, hepsi konvansiyonel olmayan silah kapasitesilerine ve balistik füzeler gibi atma vasıtalarına sahip olan İran, Irak ve Suriye gibi Ortadoğu'daki komşularına karşı etkili bir caydırıcılık teşkil ettiğine inanmışlardır.⁸¹ Her ne kadar Türkiye'nin karşı karşıya olduğu tehditler 21. Yüzyıla girerken değişmiş olsa da, Türk yetkililer taktik nükleer silahları ülkenin güvenlik çıkarları ve Türkiye'nin NATO ittifakı içerisindeki rolü bakımından önemli görmeye devam etmektedir.⁸²

Türk hükümeti yetkililerine göre, nükleer silahlar Kuzey Atlantik İttifakının güvenliği açısından kritik bir önem taşımaya devam etmekte birlikte bunlar daha çok siyasi silahlar olarak görülmektedir. Yetkililer Türkiye'nin nükleer silahlardan

⁷⁷ Mustafa Kibaroglu, "Reassessing the Role of U.S. Nuclear Weapons in Turkey [Türkiye'deki Amerikan Nükleer Silahlarının Rolünün Yeniden Değerlendirilmesi]", *Arms Control Today*, Haziran 2010, s. 11, <www.armscontrol.org/act/2010_06/Kibaroglu>.

⁷⁸ Kibaroglu, "Reassessing the Role of U.S. Nuclear Weapons in Turkey [Türkiye'deki Amerikan Nükleer Silahlarının Rolünün Yeniden Değerlendirilmesi]", s. 11.

⁷⁹ Hans M. Kristensen, *US Nuclear Weapons in Europe: A Review of Post-Cold War Policy, Force Levels, and War Planning* [Avrupa'daki Amerikan Nükleer Silahları: Soğuk Savaş Sonrası Politika, Güç Kademeleri ve Savaş Planlarının İncelemesi], (Washington, DC: Natural Resources Defense Council, 2005), s. 9.

⁸⁰ Mustafa Kibaroglu, "Isn't It Time to Say Farewell to US Nukes in Turkey? [Türkiye'deki Amerikan Nükleer Silahlarına Veda Etme Zamanı Gelmedi mi?]", *European Security*, Cilt. 14, No. 4 (Aralık 2005), s. 443-457.

⁸¹ Kibaroglu, "Reassessing the Role of U.S. Nuclear Weapons in Turkey [Türkiye'deki Amerikan Nükleer Silahlarının Rolünün Yeniden Değerlendirilmesi]", s. 11.

⁸² Mustafa Kibaroglu, "Acceptance and Anxiety: Turkey (Mostly) Embraces Obama's Nuclear Posture [Obama'nın Nükleer Duruşunu (Çoğunlukla) Kucaklıyor]", *Nonproliferation Review* (Mart 2011), Cilt 18, No. 1, s. 201-217.

arındırılmış bir dünya görüşüne bağlı olduğunu ve dolayısıyla bu yöndeki her türlü çabayı desteklediğini vurgulamaktadır. Bu konu yakın coğrafyamızda meydana gelen gelişmeler ışığında daha çok önem kazanmaktadır. Buna rağmen, Türk yetkililer böyle bir hedefe ulaşmanın yakın bir zamanda mümkün olmadığını kabul edilmesini gerektiğini ve bu hedefe ulaşmak için daha fazla zaman ve sabrın şart olduğunu da vurgulamıştır. Dolayısıyla, yetkililer, bu silahlar dünyanın başka bölgelerinde halen var olmaya devam ettiği sürece, NATO'nun tüm müttefiklerinin güvenliği sağlamak üzere her türlü düşmanı caydırma kapasitesine sahip olan güvenli, emniyetli ve etkin bir nükleer cephaneliği korumasının şart olduğunu öne sürmektedir.⁸³

Türk topraklarında konuşlanmış Amerikan nükleer silahları Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisinin en önemli yönlerinden birini teşkil etmesi sebebiyle, farklı dönemlerde göreve gelen Türk hükümetlerin hepsi özellikle bu konuya ilişkin olarak uzun süreden beri uygulanan devlet politikası doğrultusunda hareket etmişlerdir. Çoğu hükümet yetkilisi bu devlet politikasının kısa vadeli siyasi hedeflere veya acele alınan kararlara dayanarak dalgalanmalara maruz kalmaması gerektiğine inanmaktadır.⁸⁴ Dolayısıyla, iktidardaki AK Parti hükümeti de Türkiye'de konuşlanmış olan Amerikan nükleer silahlarının durumu hakkında büyük oranda aynı politikayı izlemiş ve ülkenin güvenliği açısından oynadıkları role eşdeğer bir önem yüklemiştir.

Öte yandan, Türkiye'nin, "Füze Kalkanı" olarak da bilinen NATO hava savunma sisteminin temel parçası olan radar tesisine⁸⁵ ev sahipliği yapma kararı kitle imha silahlarının ve bunların atma vasıtaları olan balistik füzelerin yayılması tehlikesine karşı İttifak'ın Türkiye'ye sağladığı güvenceler konusuna bir boyut daha eklemiştir.⁸⁶ Buradaki temel soru, Türkiye'nin projede aktif bir rol oynama kararıyla

⁸³ "Nuclear Posture Revşew Report" hakkında çeşitli hükümet birimlerindeki yetkililer tarafından talebi üzerine yazara verilen yazılı notlar (bunların kaynakları açıklanamaz), Temmuz 2010, Ankara.

⁸⁴ Haziran ve Temmuz 2010 aylarında yazarın, üst düzey yöneticilerin danışmanları dahil, hükümet yetkilileri ile yaptığı röportajlar.

⁸⁵ Füze Kalkanının radar tesisi Türkiye'nin doğusunda Malatya Kürecik'te köyünde inşa edilmiş ve İttifak'ın Şikago Zirvesi döneminde Mayıs 2012 itibarıyla NATO tesisi olarak işler duruma gelmiştir.

⁸⁶ Füze Kalkanı Amerika Birleşik Devletleri tarafından, 1990'larda Clinton yönetimi tarafından başlatılan ve kökeni 1980'lerin Reagan yönetiminin "Stratejik Savunma Girişimi"ne veya "Yıldız

ilişkili olarak, gelişmiş füze savunma kapasitesinin konuşlandırılmasının özellikle komşu İran'daki nükleer ve füze kapasitesinin ve genel olarak da Ortadoğu'daki nükleerleşmenin neden olduğu tehdit karşısında Türk karar-vericilerin algılamasını olumlu yönde etkileyip etkilemeyeceğidir. Diğer bir deyişle, NATO'nun Füze Kalkanı, İran'ın nükleer silah geliştirme kapasitesine yanıt olarak, Türkiye'nin nükleer silah üretme olasılığını önemli oranda sınırlayacak mıdır?

Kasım 2010'da gerçekleştirilen ve Füze Kalkanı projesinin geliştirilmesi ve konuşlandırılmasına ilişkin nihai kararın alındığı NATO'nun Lizbon'daki Zirve Toplantısı öncesinde ve sırasında Türk hükümetinin duruşu esas itibarıyla bu sorulara yanıt teşkil etmektedir. Lizbon Zirvesi öncesinde 14 Ekim 2010'da Brüksel'de yapılan NATO Dışişleri ve Savunma Bakanları toplantısının uluslararası medyadaki yansıması, durum tam olarak öyle olmamasına rağmen, İttifak için balistik füzelere karşı etkili bir hava savunma sistemi kurma projesinin geliştirilmesi hakkında Türkiye ve diğer NATO üyelerinin çatışma içinde olduğu imajını yaratmıştır.⁸⁷ Türkiye ve İttifak'ın diğer önde gelen üyelerinin NATO'nun füze savunma projesi hakkında her konuda tam bir uzlaşmaya varmadığı doğru olsa da, fikir ayrılığının uzaktan görüldüğü kadar büyük olmadığı da bir gerçektir.⁸⁸

Füze Kalkanı projesiyle bağlantılı olarak Türk yetkililerin üç temel çekincesi olmuştur. Öncelikle, Türk hükümetleri projeyi bir Amerikan projesi olmaktan ziyade bir NATO projesi olarak görmek istemiştir. Bu ilke 2010'da Lizbon'daki görüşmelerde AK Parti hükümeti tarafından da savunulmuştur. Çünkü daha önce yaşanan gelişmelerden çıkardığı dersler sebebiyle, Türkiye, Küba Füze Krizi sonrasında Jüpiter füzelerinin Türkiye'den sökülmesi ve Amerika'nın temelde tek taraflı kontrole sahip olduğu karar alma durumunu tekrar yaşamak istememiştir.

Savaşları" adındaki projeye dayanan "Ulusal Füze Savunması" projesinin bir parçasıdır. 1990'ların ikinci yarısında gelişme aşamasında bir dizi başarı ve çığır açan gelişmenin ardından, Amerika Birleşik Devletleri nihayetinde askeri varlıkları ve tüm NATO üyelerinin topraklarının tamamının korunması için ayrıntılı kapasitesini müttefik ülkelerle paylaşmaya karar vermiştir. İttifak'ın Kasım 2002'de gerçekleştirilen Prag Zirvesi'nde bu yönde bir karar alınmış ve proje, müttefiklerin katkılarıyla, hem kapsam hem de içerik açısından hiç olmadığı kadar çok genişletilmiştir.

⁸⁷ <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/10/14/AR2010101405260.html>.

⁸⁸ Mustafa Kibaroglu, "Acceptance and Anxiety: Turkey (Mostly) Embraces Obama's Nuclear Posture [Kabulleniş ve Endişe: Türkiye, Obama'nın Nükleer Duruşunu (Çoğunlukla) Kucaklıyor]", *Nonproliferation Review* (Mart 2011), Cilt 18, No. 1, s. 201-217.

Bunun yanı sıra, Türk hükümeti Amerikan hava savunma sisteminin Türkiye'yi korumaya mı yönelik olduğu yoksa asıl olarak İsrail'in güvenliğini sağlamaya mı yönelik olduğu konusunda kuşku duymuştur.

İkinci olarak, Türk yetkililer İttifak'ın herhangi bir ülkeyi tehdidin kaynağı olarak isim vererek göstermesini istememiştir. Bu konu AK Parti hükümetinin en fazla duyarlılık gösterdiği konu olmuştur.⁸⁹ Türkiye'nin belli bir devleti (yani İran'ı) hedef ülke olarak açıkça belirtmek istememesinin aslında iki nedeni vardır: birincisi, AK Parti geçtiğimiz birkaç yıl içerisinde, Türk-İran ilişkilerinin geçmişinde hiç görülmemiş şekilde, oldukça dostane ilişkiler geliştirdiği bir komşu ülkeyi hedef olarak gösterme isteksizliğidir.⁹⁰ Diğeri, Türk yetkililerinin İran yönetiminin kendi füze ve askeri kapasitesini ilerletme gerekçesiyle bunu kullanabileceği endişesidir. Dolayısıyla, Türkiye'nin bir ülke adının zikredilmesine olan itirazı İran'ın artan füze kapasitesini durdurmaya yönelik hesaplanmış bir karardır. Bu nokta, Türkiye'nin Batı'ya olan bağlılığından uzaklaşıp İran'a yakınlaşmasına ilişkin birçok asılsız endişe arasında gözden kaçmış gibidir.

Üçüncü bir çekince konusu ise, Türk topraklarının her bir metrekaresinin, işler duruma geldikten, sonra füze savunma sistemi ile korunaklı hale gelmesi gerektiği olmuştur.⁹¹

Türkiye'nin Füze Kalkanı'nın konuşlandırılması sorununa ilişkin başlıca endişeleri yorumlandığında, Türk yetkililerin NATO'nun sofistike savunma kapasitesinin varlığını, özellikle Ortadoğu'daki komşularının zaten silah envanterinde olan ve gelecekte olması muhtemel Kitle İmha Silahlarının ve bunları atma vasıtalarının yayılmasından kaynaklanan mevcut ve potansiyel tehditlere karşı Türkiye'yi korumak için gerçekten son derece önemli stratejik değerler olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Dolayısıyla, Türkiye'nin, İttifak tarafından

⁸⁹ Tülay Karadeniz, "Turkey Says Anti-Missile Should Not Single out Iran [Türkiye Füze Karşıtı Girişimlerin İran'ı Ayrı Tutmaması Gerektiğini Söylüyor]", Reuters, 18 Ekim, 2010, <www.reuters.com/article/idUSTRE69H3BX20101018>.

⁹⁰ Mustafa Kibaroglu, "Turkish-Iranian Relations Under the AKP Government [AKP Hükümeti Yönetiminde Türk-İran İlişkileri]", Bill Park (editör), *The AKP and Turkey as a Regional Power*, Stanford University Press, Stanford: CA (yakında çıkacak);

⁹¹ 4 Ekim 2010'da Ankara'da gerçekleştirilen bir çalıştayda üst düzey bir Türk diplomat tarafından ifade edilen görüşler Mustafa Kibaroglu'nun *Acceptance and Anxiety: Turkey (Mostly) Embraces Obama's Nuclear Posture* başlıklı makalesinde alıntılanmıştır.

kendisine sağlanan, topraklarında konuşlandırılmasıyla caydırıcılığı daha da güçlendirecek olan NATO hava savunma sisteminin varlığı ile kendisini daha güvenli hissedeceğini söylemek yanlış olmaz. Bunun sonucunda, Türkiye'nin nükleer bir İran'a karşı bir güvence olarak kendi nükleer caydırıcı silahlarını geliştirmesine yönelik hedeflerinin azalacağını düşünmek de mantıklı olur.

Avrupa Birliği hedefi

İran'ın nükleer altyapısını silahlandırması durumunda Türk karar vericilerin mevcut seçeneklerini sınırlayan üçüncü bir faktör de Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) adaylık statüsüdür. Hal böyle olunca, geliştirilmesi durumunda, Türkiye'nin nükleer programı katılım müzakereleri süresince AB'nin ilgili kurumları tarafından denetlenecektir. Katılım sürecinin bir gün başarılı bir şekilde tamamlanması durumunda, Türkiye'nin, tam üyelik koşulu olarak, nükleer teknolojinin yalnızca barışçıl uygulamalarına izin veren EURATOM Anlaşmasına taraf olması ve oldukça etkili kapsamlı denetlemeleri kabul etmesi gerekecektir.

Kurumsal Yükümlülüklerin Sınırları

Her ne kadar yukarıda belirtilen üç güçlü ve sınırlayıcı faktörün hepsi Türkiye'nin gelecekte silah üretmesine de olanak verebilecek bir nükleer altyapı geliştirerek İran'ın yolundan gitmesinin uzak bir olasılık olduğunu ima etse de, Türkiye'nin içinde ve dışında değişen koşullar ve potansiyel "nükleerleşme" eğilimine karşı güvence olarak sunulan sınırlamaları yaratan kurumlarla olan ilişkilerinin mevcut durumu uzun vadede aynı şekilde devam etmeyebilir.

Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin zayıf yönleri

Son on yılda dünyada meydana gelen bir dizi gelişme nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin gelecekteki görünümü üzerine gölge düşürmüştür. Bu gelişmeler arasında, Kuzey Kore'nin nükleer denemeleri; İran'ın gizli şekilde inşa ettiği uranyum zenginleştirme tesislerinin ifşa edilmesi; ABD-Hindistan nükleer anlaşması; IAEA'nın Ek Protokolü'nün, İran dahil, çok sayıda devlet tarafından

onaylanmasının sağlanamaması; Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi için yeterli çabaların sarfedilmemesi; çekirdeği bölünebilir nükleer malzemelerin üretimini yasaklama anlaşması için müzakerelerin başlatılmamış olması sayılabilir. Bu liste daha da genişletilebilir. Bunlara ek olarak Türkiye, daha önceki girişimlerinde, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Kanada gibi Batı'daki başlıca nükleer teknoloji tedarikçileri tarafından eşit olmayan ve kabul edilemez bir şekilde muamele görmüş, bu da ülkede nükleer enerji santrallerinin kurulamamasına neden olmuştur.⁹² Böyle bir durum, nükleer silahlardan vazgeçilmesi karşılığında, üye ülkelerin, uluslararası denetlemeler çerçevesinde, diğer ülkelerden nükleer enerji transfer edilmesi ve/veya ülkenin kendisinin bunu geliştirmesini öngören NPT'de yer alan "pazarlığın" değerine olan güvenin Türkler arasında kaybolmasına neden olmuştur.⁹³

NATO'nun Türkiye'ye verdiği güvencelerde uygulamada yaşanan sorunlar

NATO üyeliği tarafından sağlanan güvenceler bağlamında, Türkiye, Irak'ın Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmesinin ardından ortaya çıkan olası tehdide karşı, 1991'de NATO'nun Acil Müdahale Kolordusu'nun Türk topraklarında konuşlandırmasını talep ettiğinde İttifak ilk dayanışma sınavında gerçekten de başarısız olmuştur. Özellikle NATO'nun Batı Avrupalı üyeleri, Ortadoğu'nun NATO'nun operasyon alanının "dışında" kaldığını öne sürerek 5. Madde'deki taahhütlerini yerine getirilmesinde işi ağırdan almıştır.⁹⁴ Benzer bir durum, 2003 yılında, Ankara'nın, Türkiye halkını ve topraklarını Irak'ın Kitle İmha Silahlarına karşı korumak üzere ikinci Körfez Savaşı öncesinde her bir üye ülkenin üstlenmesi gereken olası önlemlere ilişkin müzakereler çerçevesinde Kuzey Atlantik Konseyi'nden Washington Anlaşmasınının 4. Maddesini aktive etmesini resmen talep ettiğinde meydana gelmiştir. NATO üyeleri bir kez daha Anlaşmanın Türkiye'ye

⁹² Mustafa Kibaroglu, *Turkey's Quest for Peaceful Nuclear Power* [Türkiye'nin Barışçıl Nükleer Güç Arayışı].

⁹³ Mustafa Kibaroglu, "Iran's Nuclear Program May Trigger the Young Turks to Think Nuclear [İran'ın Nükleer Programı Genç Türklerin Nükleeri Düşünmesine Neden Olabilir]", www.ceip.org.

⁹⁴ Türkiye'nin talebine "çok geç ve çok yetersiz" bir şekilde cevap veren NATO Türk halkında ve yöneticilerinde hayal kırıklığı yaratmıştır. Mustafa Kibaroglu, "The Generals' Discontent [Generallerin Memnuniyetsizliği]", *The Bulletin of the Atomic Scientists*, Mart/Nisan 2001, Cilt 57, No. 2, s. 28-30;

yönelik hükümlerini yerine getirmemiştir ve talep edilen istişare toplantısı gerçekleşmemiştir. Bu durumun gerekçesi olarak, Avrupalı müttefikler, Irak'ta meydana gelecek savaşın ABD yönetiminin gayri meşru tutumundan kaynaklanan ve Birleşmiş Milletler Şartnamesi'nin I. Bölümü'nde yer alan temel prensipleri ihlal eden bir savaş olacağını, dolayısıyla böyle bir durumda Türkiye'ye ya da ABD'ye yönelik müttefiklik sorumluluklarını yerine getirmek gibi bir yükümlülükleri olmadığını öne sürmüşlerdir.

Yakın zamanda ise, 22 Haziran 2012'de Suriye'nin bir Türk jetini doğu Akdeniz bölgesine düşürdüğü düşmanca davranışının ardından Türkiye'nin talebi üzerine toplanan NATO Kuzey Atlantik Konseyi müttefik ülkelerin Suriye'deki Beşar Esad rejimine karşı Türkiye ile dayanışma içinde olduğunu vurgulayan bir açıklama yapmıştır.⁹⁵ Ancak, çoğu Türk'ün gözündeki güçlü NATO imajı İttifak'ın ortak savunma örgütünden ortak güvenlik örgütüne dönüşme sürecinden dolayı etkisini kaybetmektedir. Türk kamuoyunda, "öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarlarına hizmet eden ve dünyada egemenlik kurmasına yardımcı olan bir örgüt" olarak görülmeye başlanan NATO'nun öneminin azalmasında Amerika karşıtı duyguların etkisi de azımsanamaz.⁹⁶ Bu durum, Türkiye'nin doğusunda Malatya Kürecik'te bir radar tesisinin konuşlandırılmasını gerektiren İttifak'ın "Füze Kalkanı" projesine karşı sergilenen sert eleştirilerde de net bir şekilde görülebilir.⁹⁷

Avrupa Birliği'nin müzakerelerde Türkiye'ye karşı adil olmayan muamelesi

Türkiye yarım yüzyıldan beri Avrupa entegrasyonu sürecinin parçası olmaya çalışmaktadır. Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 1963'te, teoride Türkiye'ye tam üyelik perspektifi sunan Ankara Anlaşması'nı imzalamıştır. Bununla birlikte, Türkiye, ilişkilerde uzun süre devam eden iniş çıkışların ardından, AB ile

⁹⁵ "Doorstep statement delivered by the NATO Secretary General, Anders Fogh Rasmussen following the meeting of the North Atlantic Council [Kuzey Atlantik Konseyi toplantısının ardından NATO Genel Sekreteri, Anders Fogh Rasmussen tarafından çıkışta yapılan ayaküstü açıklama]", 26 Haziran 2012. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_88662.htm?selectedLocale=en.

⁹⁶ Türklerin neredeyse yüzde 80'i Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nin artık müttefik olmadığına inanmaktadır. Bu anketin sonuçları şu adreste bulunabilir: <http://www.transatlantictrends.org>.

⁹⁷ Mustafa Kibaroğlu, "NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, NATO Özel Sayısı, Yaz 2012, Cilt. 9, No. 34, s. 183-204.

resmi katılım müzakerelerine başlamak için ancak 2004'te bir tarih alabilmiştir. Her ne kadar katılım görüşmelerinin başlaması Türkiye'yi kurumsal olarak AB'ye yakınlaştırmış olsa da, Türkler ve Avrupalılar arasındaki iyimser hava tersine dönmüştür. O tarihten bu yana Türkiye'nin üyeliğe uygunluğu konusundaki şüpheler artmıştır.⁹⁸ Avrupa'daki kamuoyu AB'de bir Müslüman toplumunun varlığı konusunda giderek daha temkinli hale gelmiştir. Türkiye'nin nihai katılımı sorusunun halk referandumunda oylanması durumunda Avusturya ve Fransa gibi ülkelerde halkın büyük bir çoğunluğu muhtemelen olumsuz oy verecektir.⁹⁹ Türkiye'nin üyeliği konusunda kimlikle bağlantılı görüşler artış gösterirken maliyet-yarar hesaplarına dayanarak Türkiye'nin katılımı lehine olan argümanlar zayıflamaktadır.

11 Eylül saldırılarının ardından Avrupa ülkelerinde İslamofobik duyguların artması ve yaklaşık 20 milyon Müslüman'ın varlığı nedeniyle artan toplumsal güvenlik endişeleri ile, AB Türkiye'nin nihai katılımı için güçlü bir jeopolitik taahhüt geliştirmeye giderek daha çok isteksiz hale gelmiştir.¹⁰⁰ Daha da kötüsü, katılım müzakerelerinde, Rum gemilerine ve uçaklarına deniz ve hava limanlarını açma taleplerine Türkiye'nin direncinden dolayı, sürecin başlamasından yalnızca bir yıl sonra, tam üyelik için her birinin başarıyla tamamlanması gereken 35 başlıktan sekizi askıya alınmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'nin katılım görüşmelerinin erken bir tarihte tamamlanmasına yönelik tahminlerin pek ümit verici olmadığını ve bunların, Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki yapısal sorunlardan dolayı muhtemelen uzun bir süre devam edeceğini öne sürmek yanlış olmaz.¹⁰¹

⁹⁸ Tarık Oğuzlu ve Mustafa Kibaroğlu, "Is the Westernization Process Losing Pace in Turkey: Who's to Blame? [Batılılaşma Süreci Türkiye'de Hız mı Kaybediyor: Bunun Suçlusu Kim?]", *Turkish Studies*, Aralık 2009, Cilt 10, No. 4, s. 577-593.

⁹⁹ Antonio M. Ruiz-Jimenez, "European Public Opinion and Turkey's Accession: Making Sense of Arguments For and Against [Avrupa Kamuoyu ve Türkiye'nin Katılımı: Lehte ve Aleyhte Olan Argümanlardan Bir Anlam Çıkarmak]", *European Policy Institute Network*, 2007, Working Paper No. 16.

¹⁰⁰ Lauren M. McLaren, "Explaining Opposition to Turkish Membership of the EU [Türkiye'nin AB Üyeliğine Karşı Muhalefetinin Açıklanması]", *European Union Politics*, 2007, Cilt. 8, No. 2, s. 251-278.

¹⁰¹ Tarık Oğuzlu ve Mustafa Kibaroğlu, "Incompatibilities in Turkish and European Security Cultures Diminish Turkey's Prospects for EU Membership [Türk ve Avrupa Güvenlik Kültürlerindeki Uyumsuzluklar]", *Middle Eastern Studies*, Kasım 2008, Cilt 44, No. 6, s. 945-962.

Türkiye'nin Nükleer Geleceğine İlişkin Çok Tartışılan İki Soru

Yukarıda belirtilen ve Türkiye'nin kurumsal yükümlülüklerini sınırlayan faktörlerin etki yapma gücü dikkate alındığında, Batı'da birçok güvenlik analisti ve politika belirleyicisinin zihnini kurcalayan özellikle iki temel tartışılmalı soru vardır. İlk soru şudur: "Nükleer bir İran'a yanıt olarak ve Amerikan taktik nükleer silahlarının geri çekilmesi durumunda Türkiye kendi nükleer silahını edinme kararını verir mi?" İkinci soru ise şudur: "Hangi koşullarda Türkiye NPT çerçevesindeki taahhütlerini yeniden değerlendirir ve nükleer silah edinmek üzere Antlaşma'dan çekilmeyi düşünür?"

NATO'nun Türkiye'ye verdiği güvencelerin somut göstergesi olduğu düşünülen Amerikan taktik nükleer silahların geri çekilmesi durumunda Türkiye'nin kendi bağımsız nükleer silah programını izleyip izlemeyeceğine dair ilk soruyla bağlantılı olarak şu üç noktanın unutulmaması gerekir. Öncelikle, uluslararası güvenlik konularında çalışan neredeyse herkesin ortak görüşü Türkiye dahil Avrupa ülkelerinde konuşlanmış olan taktik nükleer silahların, bu silahların kullanılabilmesi uygulanabilir bir senaryo olmadığından, önemli bir askeri değeri olmadığı yönündedir. İkinci olarak, NATO'nun nükleer stratejisi ile üyelerine sağlanan "genişletilmiş caydırıcılık", ABD nükleer denizaltılarının geçici olarak doğu Akdeniz'de konuşlandırılması ve ayrıca Türkiye gibi müttefik ülkelerdeki donanma limanlarının ziyaret edilerek dost olmayan ülkelere yönelik güçlü bir mesajın verilmesi gibi farklı şekillerde gerçekleştirilebilir.¹⁰² Nihayetinde 28 NATO ülkesi içerisinde, İttifak'ın "nükleer şemsiyesi" tarafından kapsandıkları için NATO'nun caydırıcılığından eşit düzeyde yararlanan 20 ülkede nükleer silah konuşlandırılmamıştır.¹⁰³ Üçüncü olarak, Türk Hava Kuvvetleri İttifak'ın nükleer

¹⁰² Mustafa Kibaroglu, "Turkey and Shared Responsibilities [Türkiye ve Paylaşılan Sorumluluklar], Scott Sagan (editör), *Shared Responsibilities for Nuclear Disarmament*, American Academy of Arts & Sciences, Cambridge, Massachusetts, 2010, s. 24-27.

¹⁰³Yirmisekiz NATO üyesinden üçü, yani Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa, NPT kapsamında Nükleer Silaha Sahip Devlet statüsüne ve kendi nükleer silahlarına sahiptir. Beş diğer ülke, yani, Belçika, Almanya, İtalya, Hollanda ve Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'ne ait olan nükleer silahlara ev sahipliği yapmaktadır. İttifak'ın kalan 20 ülkesinin hiçbirinde konuşlanmış nükleer silah yoktur.

saldırı uçuşlarında artık bir görev sahibi değildir¹⁰⁴. Soğuk Savaş döneminde ve hemen akabinde Türk Hava Kuvvetleri NATO'nun "Steadfast Noon" olarak bilinen saldırı tatbikatlarına katılmış ve burada uçuş ekipleri B61 taktik nükleer silahları yükleme, boşaltma ve kullanma eğitimi almıştır.¹⁰⁵ Ancak, geçtiğimiz birkaç yıl içerisinde Türk askeri uçakları bu tatbikatlara nükleer saldırı güçlerinden ziyade nükleer olmayan hava savunma refakat birimleri olarak katılmıştır.¹⁰⁶

Yukarıdaki tartışmadan da görülebileceği üzere, uzun zamandır Türkiye topraklarında konuşlandırılmış olan Amerikan nükleer silahlarının artık yalnızca sembolik bir değeri vardır ve dolayısıyla bunların olası geri çekilmesinin tek başına Türkiye'nin hızlı bir nükleer silahlanma programını uygulayıp bir nükleer maceraya dalmasına neden olması pek muhtemel değildir.

Türkiye'nin NPT çerçevesindeki taahhütlerini yeniden değerlendirip anlaşmadan geri çekilerek nükleerleşmeyi tercih edip etmeyeceği veya nükleer silahı olmayan bir ülke olarak NPT'de kalmaya devam ederken çift kullanımlı nükleer teknoloji satın alarak gizli bir şekilde nükleer silah edinme stratejisi uygulayıp uygulamayacağına ilişkin ikinci soruyla bağlantılı olarak, Türkiye'nin dış ve güvenlik politikasının temel ilkesinin "silahların kontrolü ve silahsızlanma konularında uluslararası anlaşmalara taraf bir devlet olarak bunların etkin bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunmak" olduğu dikkate alınmalıdır. Bunun yanı sıra, Türkiye, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejimini ve IAEA denetim mekanizmasını güçlendirmeye yönelik çaba göstermiştir. Dolayısıyla, Türkiye, 1998'de "Ek Protokol"de doruk noktasına çıkan IAEA denetlemelerinin önceden haber verilmeksizin yapılmasına yönelik bir çaba olarak, 1990'larda "Program 93+2" adındaki bir çalışmanın geliştirilmesine çok önem vermiştir. O tarihten beri, ihracat kontrolü rejimlerini sıkılaştırılmasının başlatılması ve geliştirilmesi sürecinde daha aktif bir rol üstlenmek ve ayrıca özellikle şüpheli ülkelerde (açıklanmış veya açıklanmamış) nükleer ile ilişkili tesislere IAEA'nın daha geniş denetçi erişimine sahip olmasını sağlamak üzere gereken adımları atmıştır. Türk politika belirleyiciler,

¹⁰⁴ Yazarın Emekli Orgeneral Ergin Celasin ile röportajı, 15 Şubat 2010, Ankara.

¹⁰⁵ Hans M. Kristensen'in yazar ile e-posta üzerinden iletişimi, 22 Nisan, 2010.

¹⁰⁶ Emekli Orgeneral Ergin Celasin'in yazar ile e-posta üzerinden iletişimi, 23 Nisan, 2010.

istikrarsızlık yaratan konvansiyonel silahların transferini kontrol ederek ve kitle imha silahlarının üretimi için gereken hassas ve çift kullanımlı ekipman ve teknolojiler üzerinde ihracat kontrol önlemlerini uygulayarak bunların yayılmasını ve stoklanmasını önlemeyi hedefleyen ihracat kontrolleri ile nükleer silahları geliştirmeyi düşünen birçok ülkenin caydırıldığına inandıkları için, ihracat kontrol rejimlerinin ve düzenlemelerinin nükleer silahların yayılmasının önlenmesindeki yararına ve etkinliğine güvenmektedir.

Gizli bir nükleer silah programını uygulama hedefi olan hiçbir ülke ihlallerinin uluslararası camia tarafından zorlanmadan tespit edilebileceği bu denli bağlayıcı anlaşmalara Türkiye kadar taraf olmaz. Öte yandan, NPT'den çekilmek nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin ilke ve kurallarına Türkiye kadar bağlandıktan sonra, çok daha az bir olasılıktır.

Nükleer Silah Geliştirmesi Gerekemediği Konusunda Türkiye'ye Güvence Verilmesi Gerekliyor Mu?

Nükleer enerji üretmek için gerekli bilimsel ve teknolojik birikim ile bunların kullanıma geçirilmesi aşamaları, nükleer silah üretmek için gerekli aşamalarla içiçe ve bazen tamamen aynıdır. Bu sebeple, nükleer teknoloji ve bilimsel yeteneğe sahip olan ülkelerin bu imkan ve kabiliyetlerini barışçıl amaçlar yerine askeri amaçlarla kullanmak istedikleri takdirde çözüm bulmak durumunda olacakları en önemli sorun ülke içinde ve uluslararası alanda karşılaşılabilecekleri siyasi engeller olmaktadır. Bir diğer deyişle, günümüzde "nükleer enerji mi, nükleer silah mı" tartışmasının cevabı bir bakıma ülkelerin siyasi karar vericilerinin tasarrufunda bulunmaktadır.

İran'ın nükleer programının nükleer silah üretebilecek kapasiteye ulaştığının tespit edilmesi durumunda Türkiye'nin de nükleer silah geliştirme kapasitesini edinmek isteyeceği yönünde görüşler ortaya konulmaktadır. Ancak, Türkiye açısından teoride geçerli olabilecek böyle bir seçeneğin karşısında olan bir dizi neden vardır. Her şeyden önce, Türkiye'nin, NPT'ye taraf olan ve IAEA denetlemelerine açık bir ülke olduğu unutulmamalıdır. Bu alanda yapmakta olduğu ve yapacağı

bütün girişimler uluslararası denetim altındadır ve öyle kalacaktır. Ülkede güçlü bir araştırmacı basın ve organize sivil toplum örgütleri vardır. Tüm bu şartlar dahilinde, aklından nükleer silah geçirenler olsa dahi, bu alanda gizli bir şekilde mesafe kaydedilmesinin pek mümkün olmadığı açıktır.

Unutulmaması gereken bir başka faktör, nükleer silaha sahip olan ya da bu imkan ve kabiliyete ulaşmış bütün ülkelerin istisnasız en azından bir büyük devletin desteğiyle bu yolda mesafe kaydetmiş olduklarıdır. İngiltere ve Fransa'nın nükleer silah geliştirmesi ABD'nin katkılarıyla olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti'ne uzun süre Sovyetler Birliği bu konuda destek olmuştur. İsrail'in nükleer silah geliştirmesinde en önemli katkıyı Fransa ve Norveç yapmıştır.¹⁰⁷ ABD'nin, Kennedy yönetimi hariç, nükleer silah geliştirmesine göz yumduğu İsrail, diğer yandan İngiltere ile birlikte Güney Afrika'nın nükleer başlıklar geliştirmesine katkıda bulunmuştur.¹⁰⁸ Hindistan'ın nükleer silah programı Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nin sunduğu teknoloji ve malzemeler olmadan gerçekleştirilemezdi.¹⁰⁹ Pakistan Avrupa'dan uranyum zenginleştirme teknolojisini, Çin'den küçük bir nükleer silah tasarımını ve füze teknolojisini bünyesine dahil ettiği bilinmektedir.¹¹⁰ İran'ın ve Kuzey Kore'nin nükleer silah geliştirme projelerine Rusya ve Çin önemli destek sağlamışlardır.

Dolayısıyla, Türkiye'nin NPT'de kalarak gizli şekilde veya Antlaşma'dan çıkarak açıkça nükleer silah edinme yoluna gitmesinin bir koşulu, şimdilik görünürde olmayan böyle bir gücün onayını ve desteğini sağlamaktır. Böyle destekleyici bir güç görünürde olmadığından, bilimsel ve teknolojik koşulları yerine getirmenin kalan tek muhtemel yolu, şimdi Pakistan'da ev hapsinde tutulan "Pakistan'ın atom bombasının babası" olarak bilinen Abdülkadir Han tarafından

¹⁰⁷ Avner Cohen, *Israel and the Bomb* [İsrail ve Bomba], (New York: Columbia University Press, 1998), s. 32.

¹⁰⁸ Jeffery Richelson (editör), *U.S. Intelligence and the South African Bomb* [ABD İstihbaratı ve Güney Afrika Bombası], The National Security Archive, 13 Mart 2006, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB181/index.htm>.

¹⁰⁹ George Perkovich, *India's Nuclear Bomb: Impact on Global Proliferation* [Hindistan'ın Nükleer Bombası: Küresel Yayılma Üzerindeki Etkisi], (Berkeley, CA.: University of California Press, 1999).

¹¹⁰ Paul Kerr ve Mary Beth Nikitin, *Pakistan's Nuclear Weapons: Proliferation and Security Issues* [Pakistan'ın Nükleer Silahları: Yayılma Sorunu ve Güvenlik Konuları], Congressional Research Services, 14 Ocak 2008, s. 2.

oluşturulan yasadışı tedarik ağı benzeri bir yapı kurmak olacaktır. Yasadışı alımın büyüklüğü ve kapsamı, bu gibi kritik bilgileri dünyaya ifşa etmek için ellerinden geleni yapacak az sayıda ama son derece etkin grupların olduğu Türkiye gibi bir ülkede son derece zor ve neredeyse imkansız olacaktır. Böyle bir gelişmenin meydana gelmesi durumunda ise, Türkiye taraf olduğu antlaşmaların bağlayıcı hükümlerine aykırı davranışta bulunduğu gerekçesiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yaptırımlarına muhatap olmaya kadar gidecek son derece tehlikeli bir sürecin önü açılabilir. Türkiye'nin geçmişte ve günümüzde nükleer silahların yayılmasını önlemeye yönelik çabaları dikkate alındığında, böyle bir durum kesinlikle düşünülemez ve kabul edilemez.

Ayrıca, Türkiye bir sebeple NPT'den çıkarak Antlaşma'nın bağlayıcı hükümlerinden kurtulsa bile, bir NATO ülkesi olarak kaldığı sürece nükleer silaha sahip olma yoluna gitmesi Batılı müttefikleri tarafından da kesinlikle kabul edilecek bir gelişme olmayacaktır. Bu sebeple, Türkiye'nin nükleer teknolojiden sadece sivil/barışçıl amaçlar çerçevesinde yararlanması seçeneğinin bu alandaki tek geçerli seçenek olduğu gerçeğini kabul etmek gerekir. Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri de esasen bunu gerektirmektedir.

Bütün engeller ve yaptırım tehditleri aşılacak ve gerekli büyük finansman kaynakları da seferber edilerek yasal olmayan bir sürecin sonunda Türkiye nükleer silaha fiilen sahip ülke konumuna gelse bile, bu durumun ülke güvenliği açısından yaratacağı sonuçlar neler olabilir diye ciddiyetle düşünmek gerekir. Nükleer silahlar Türkiye'nin güvenliğine katkı mı yapar? Yoksa ülkeyi bugünkünden daha fazla güvenlik sorunu ile karşı karşıya mı bırakır?

Nükleer silah geliştirmek yoluna gitmek, belli bir sonuç alınsa dahi, Türkiye'nin güvenliğine katkı yapması son derece sınırlı ve ancak şartlara bağlı olarak belki kısmen mümkün olabilir. Fakat esas olarak Türkiye'nin birlik ve bütünlüğünü de tehlikeye atabilecek seviyelere varacak ölçüde ve kapsamda güvenlik sorunları yaratacağı düşünülmelidir. Bu gerçeğin ülkeyi yöneten sorumlu ve yetkili çevreler yanında, toplumun her kesimince ve halk tabanında da gerekçeleriyle birlikte anlaşılması ve kabul görmesi büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın yazarı, askeri tarih, silahların kontrolü, silahsızlanma, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve süper güçler arasındaki rekabet gibi stratejik konularda çok uzun yıllar boyunca dünyanın her bölgesinde yoğun araştırmalar yürütmüş ve çok sayıda eserler yayınlamıştır.¹¹¹ Bu birikime sahip olarak yazar, nükleer silahların Türkiye'ye ek güvenlik sağlayabileceği herhangi bir senaryo öngörememektedir. Aksine, nükleer silah edinmek bir yana, bu yönde şüpheli girişimlerde bulunması dahi Türkiye'nin hayati çıkarlarına büyük oranda hasar verecektir. Türkiye'nin, rakipleri tarafından dikkatli bir şekilde istismar edilebilecek birçok sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi konularda hassasiyetleri olan ve aynı zamanda zor bir iç ve dış siyasi konjonktürden geçmekte olan bir ülke olduğu unutulmamalıdır.

Bir an için Türkiye'nin kendine ait nükleer silahlara sahip olduğu düşünülse bile, bu silahların hangi ortamlarda, hangi ülkelere karşı ve hangi doktrinler dahilinde etkin ve yararlı bir şekilde kullanılabileceği hesap edilmelidir?

Yakın zamana kadar ciddi bir güvenlik sorunu olarak görülen Irak'ın ABD tarafından işgali görünür bir gelecekte bu ülkenin Türkiye için askeri güvenlik sorunu olabileceği ihtimalini bir hayli zayıflatmıştır. Amerikan ve İngiliz birliklerinin 2011'de geri çekilmesinden sonra bile ülkenin güvenliğine yönelik taahhütleri muhtemelen aynı kalacaktır. Ayrıca, ABD tarafından yapılandırılan bir devlete karşı izlenecek politikalarda nükleer silah tehdidinden söz etmek pek gerçekçi olmayacaktır.

Diğer yandan adeta kurulduğu yıllardan buyana Türkiye için sorunlu bir konumda olan Suriye'ye karşı bazı politikaların uygulanabilmesi için nükleer silahlara sahip olunmasının gerekmediği iki ülke arasında 1998 yılında yaşanan ve PKK terör örgütünün başının bu ülkeden çıkartılması ile sonuçlanan kriz ile açıkça görülmüştür. Kimyasal ve biyolojik silahlara ve balistik füzelere sahip olduğu bilinen Suriye'yi Türkiye, salt konvansiyonel askeri gücünü kullanma tehdidi ile caydırmayı başarmıştır. Son dönemde bu ülkeyle yaşanmakta olan sorunlar karşısında ise NATO

¹¹¹ Yazarın yayınlanmış eserlerinin ve kendisi ile yapılmış mülakatların tutanaklarının büyük çoğunluğunun okunabileceği web sitesi için bakınız: www.mustafakibaroglu.com.

ittifakı Türkiye'nin yanında güçlü bir şekilde yer alarak Suriye'ye karşı ciddi bir caydırıcı duruş sergilemektedir.

Bir diğer sınır komşusu İran ile yüzyıllardır sorunsuz denilebilecek düzeydeki ilişkiler yakın dönemlerde İslam devriminin yöneticileri tarafından uygulanan bazı politikalar sebebiyle sarsılmış olsa dahi, iki ülkenin yapılan hatalardan dersler çıkartarak ilişkileri daha verimli bir çerçeveye oturtma çabaları devam etmektedir. Bu ülkenin gerçekleştirme çabası içinde olduğu gözlemlenen nükleer silahlar zaman içinde üretilse bile -ki bu sürecin yarattığı tehdidin boyutlarını, bundan önemli ölçüde olumsuz etkileneceği beklenen ABD ve İsrail'in tavırları belirleyici olacaktır- söz konusu kısıtlı sayıdaki silahın ilk hedefinin Türkiye olması olasılığının düşük olduğu dikkate alınmalıdır. Nükleer silaha sahip bir İran, Türkiye ile arasında yüzyıllardır süregelen dengeyi kendi lehine bozabilecek olsa dahi, İsrail'in ve dolayısıyla ABD'nin öncelikli olarak mücadele edeceği bir sorun olarak ortaya çıkacaktır. Türkiye buradaki tehdit algılamasında yalnız başına kalmış ya da güçsüz bir konumda olmayacaktır.

Türkiye'nin diğer komşuları Ermenistan ve Yunanistan, hem AB ülkeleriyle hem ABD ile son derece derin ve kapsamlı ilişkileri olan ülkelerdir. Bu ülkelerle ortaya çıkabilecek güvenlik sorunlarının Türkiye'nin nükleer silah kullanma tehdidinde varacak düzeye gelmesi Batı dünyası için düşünülebilecek, ya da izin verilebilecek bir durum olmayacağı açıktır. Bilakis, bu gibi olasılıklardan büyük oranda çekindikleri için, Türkiye'nin barışçıl amaçlar için dahi olsa nükleer enerji tesisleri kurmasına Batı ülkeleri ve özellikle ABD yönetimleri, yazının önceki bölümlerinde de değinildiği gibi, açıkça ifade edilmeyen bir ambargo uygulamışlardır.

Diğer komşularından Rusya'yı Türkiye'nin nükleer silah gücü ile tehdit etmesi ya da bazı politikalarını kabul ettirmesi ne derece gerçekçi bir senaryodur? Halen 10,000 kadar kullanılabilir durumda nükleer başlığa sahip olan Rusya ile nükleer alanda bir mücadeleye girişilebileceğini düşünmek dahi sağduyu ile bağdaşmaz.

Yakın çevresinden algıladığı güvenlik sorunları karşısında Türkiye'nin nükleer silahları olmasının yaratacağı artı değer görülmemektedir. Buna karşın, taraf olduğu

uluslararası antlaşmaları ihlal etmenin uluslararası camiada kabul görmesi mümkün olmayacağı düşünülürse, salt bu durumda karşılaşılabileceği ekonomik ve askeri yaptırımlar ülkeye büyük bir darbe olacaktır. NATO şemsiyesinin ortadan kalkmasının yanı sıra nükleer silahı gizli yollardan üretme girişiminde bulunacak bir Türkiye, Rusya'nın da hedefi haline gelecektir. Diğer yandan, Türkiye'nin böyle bir girişimi özellikle Suriye, Ermenistan ve Yunanistan gibi tarihsel kökü olan sorunlu komşularla olan ilişkilerini son derece zor koşullara sokacak, bu ülkelerin uluslararası camiadan alacakları açık ya da gizli destekle Türkiye'ye karşı gayri gayri-nizami harp uygulamalarını yeniden canlandırabileceklerdir. Türkiye'nin maruz kalabileceği bu saldırılar, kendisini dışlayan dünya kamuoyu nezdinde kabul dahi görebilecektir. Bu saldırıların ülkenin demografik ve sosyo-kültürel dokusu üzerinde ciddi yıpratıcı etkisi olması da kaçınılmazdır.

Nükleer silah geliştirme konusunu sağlıklı ve yeterli bilgiye sahip olmadan, daha ziyade ideolojik ve duygusal yaklaşımlarla değerlendiren çevreler, bu yöndeki çabaların sonuç vermesinin son derece zor, sonuç verse dahi getirileri götürülerinin çok daha gerisinde kalacağını görmesi umulmaktadır. Bu gibi tartışmalar ve dikkatsiz ve hesapsızca ortaya atılan bazı görüşler bazı Batılı çevrelerde maksadını aşan şekillerde abartılarak gündeme getirilmiş ve önceki bölümlerde anlatıldığı gibi Türkiye'nin barışçıl amaçlar çerçevesinde kullanmak istediği nükleer bilim ve teknoloji onlarca yıl boyunca ülkeye getirilememiştir.

Konuyla ilgili tartışmanın, bu alanın uzmanlarının yeterince katkısı olmadan yapılmış olması talihsizliktir. Tartışmanın büyük bir bölümü oldukça duygusal, günlük olaylara tepkisel nitelikte ve kısmen ideolojiktir. Ancak, Türkiye'nin çıkarlarına hizmet etmeyen bu gibi tepkilerden kaçınılmalıdır. Bunun gerçekleşmesi için öncelikle böyle bir tartışmayı tetikleyen, İran'ın nükleer silah geliştirmesi olasılığı da dahil, bütün sorunların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. İkinci olarak da, aydınlar, toplum liderleri ve uzmanlar kamuoyunu ve karar vericileri aydınlatmak üzere tartışmada yer almaları gerekmektedir.

Sonuç

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, Türkiye'nin, bir gün sahip olsa dahi, nükleer silahlarını etkin bir şekilde kullanmasının beklenileceği uygun bir senaryo yoktur demek yanlış olmayacaktır. Ancak, nükleer silah kapasitesi geliştirme girişiminde bulunması durumunda Türkiye'nin hayati çıkarlarının ciddi bir şekilde zarar görebileceği senaryolar ise mevcuttur. Her ne kadar Türkiye'de konuya milli gurur, uluslararası saygınlık ve güvenlik açılarından yaklaşan bazı kesimlerde "Türkiye'nin neden nükleer silah geliştirmesi gerektiği" fikrini öne sürenler olsa da, Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı gibi önemli kurumları içeren devlet bürokrasisindeki sivil ve askeri çevreler ve günümüzde ve yakın bir gelecekte ülkeyi yönetecek olan siyasi kadrolar nükleer silah edinme yoluna gitmenin Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerinin ihlali anlamına geleceğinin farkındadır.

Dolayısıyla, İran'ın nükleer silah geliştirme kapasinde kritik eşiği aşması durumunda bile, Türkiye'nin bir nükleer silah geliştirme yoluna gitmesi beklenmemelidir. Türkiye'yi nükleer silahlardan uzak tutacak olan şey tabiki yalnızca sorumlu devlet uygulamaları olmayacaktır. Türkiye'nin dost ve müttefiklerinin bölgede kötüleşen güvenlik durumundan kaynaklanan korkularını yatıştırma istekliliği ve yeteneği de Türk politika belirleyicileri üzerinde nihai bir etki yaratacaktır. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ile ilişkilerini iyileştirmek ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejimini güçlendirmek bu açıdan en büyük etkiyi yaratacaktır. Buna ek olarak, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin daha da güçlendirilmesi durumunda, Türkiye'nin nükleer teknoloji sahibi olması ciddi bir endişe kaynağı olmaması gerekir. Çünkü Türkiye NPT'ye taraf bir ülke olarak, imzaladığı ve onayladığı güçlendirilmiş denetleme rejimi içeren Ek Protokol'e göre IAEA denetleme tedbirlerinin etkin bir şekilde uygulanması ile uluslararası camia tarafından mercek altında tutulacaktır.

Dolayısıyla, ittifak ilişkilerindeki mevcut güvencelerin gerektiği gibi yerine getirilmesi koşuluyla, nükleer silah geliştirmesine gerek olmadığına ilişkin Türkiye'ye yeniden güvence verilmesinin gerekmediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yazar Hakkında:

Prof. Dr. Mustafa Kibaroglu, 1981 yılında, kuruluşunun 500. yılında Galatasaray Lisesi'nden mezuniyetini takiben, Boğaziçi Üniversitesi'nde önce 1987 yılında Endüstri Mühendisliği Bölümü'nden Lisans ve 1990 yılında Ekonomi Bölümü'nden Master derecelerini almıştır. Doktora çalışmalarını sürdürdüğü Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde "Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Rejimi Yol Ayrımında: Güçlendirme ya da Belirsizlik" konulu tezi ile 1996 yılında Doktor unvanını almıştır. Doktora çalışmaları sırasında, 1995 yılında Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü bursu ile İsviçre'de; 1996 yılında Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı bursu ile İngiltere'de Southampton Üniversitesi'nde; ve post-doktora bursu ile 1996/1997 akademik yılı boyunca ABD'de California Monterey Enstitüsü'nde "Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu" üzerine araştırmalar yapmış ve eserler yayınlamıştır.

1997 yılında Yrd. Doç. Dr. unvanı ile Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Öğretim Üyesi olarak göreve başlayan Mustafa Kibaroglu 2003 yılında Doçent olmasının ardından 2004/2005 akademik yılında davet edildiği Harvard Üniversitesi'nde akademik çalışmalarını sürdürmüştür. Prof. Dr. Mustafa Kibaroglu, Eylül 2011 itibarıyla Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı ve Avrasya Uygulama ve Araştırma Merkezi Direktörü olarak görev yapmaktadır ve "Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma"; "Dış Politika Analizi"; "Türk Dış Politikası"; ve "Ortadoğu Güvenliği" konularında dersler vermektedir.

Prof. Dr. Mustafa Kibaroglu'nun ABD'de yayınlanan *Global Security Watch - Turkey: A Reference Handbook* (2009) isimli kitabı yanısıra Hollanda'da IOS Press tarafından basılan *Defence Against Weapons of Mass Destruction Terrorism* (2010); *Bioterrorism: Threats and Deterrents* (2010), *Responses to Nuclear and Radiological Terrorism* (2011), *Defence Against Terrorism* (2011); *Analyses and Strategies to Counter the Terrorism Threat* (2012) ve Dış Politika Enstitüsü tarafından basılan *Turkey's Neighborhood ve Eastern Mediterranean* isimli derleme kitapları ve uluslararası alanda önde gelen dergilerde çok sayıda makaleleri mevcuttur.

1995 Nobel Barış Ödülü sahibi "Pugwash Conferences on Science and World Affairs" isimli akademik kuruluşun Konsey Üyesi olan Prof. Dr. Mustafa Kibaroglu, 2006-2012 yılları boyunca Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde kurulan NATO Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi'nin Akademik Danışmanı olmuştur.

İleri derecede Fransızca ve İngilizce bilen Mustafa Kibaroglu, Okan Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ayşegül Kibaroglu ile evlidir ve bir çocuk babasıdır.